

Het huisgeld van de Zuidelijke koloniën van de Maatschappij van Weldadigheid 1822 – 1842

Wiebe NIJLUNSING *

Samenvatting – De huismunten van de Zuidelijke koloniën van de Maatschappij van Weldadigheid in Wortel, Rijkvorsel en Merxplas zijn ingevoerd naar het voorbeeld van de Noordelijke koloniën. Er worden drie series geïdentificeerd (WRM-1, WRM-2 en WRM-3). De twee blikken series hadden eerder een andere toeschrijving en datering. De derde serie is van tin. De invoering van de eerste serie vond plaats in 1822, en bij de overgang naar de centime in 1833 kwam daar door de klop ‘sikkel’ de tweede serie bij, met meteen een nieuwe derde serie van zuiver tin. Er zijn ook winkelkaartjes en broodkaartjes in gebruik geweest analoog aan de Noordelijke koloniën, maar deze zijn niet teruggevonden. In 1839 en 1842 zijn de huismunten ingetrokken. Een catalogus met de details van elk type besluit dit artikel.

Summary – The house coins of the Southern colonies of the Maatschappij van Weldadigheid in Wortel, Rijkvorsel and Merxplas have been introduced following the example of the Northern colonies. Three series are identified (WRM-1, WRM-2 and WRM-3). The two tinned iron series previously had a different attribution and dating. The third series is made of pewter. The introduction of the first series took place in 1822, and with the transition to the centime in 1833 the second series received the counterstamp ‘crescent’, with a new third series made of pewter. Paper cards for shopping and for bread were in use similar to the Northern colonies, but these have not been found. In 1839 and 1842 the house coins were withdrawn. A catalogue with the details of each type concludes this article.

IN MIJN BOEK *Het huisgeld en de penningen van de Maatschappij van Weldadigheid 1821–1861* (Nijlunsing 2022) behandelde ik alleen de huismunten en penningen van de Noordelijke koloniën. Bij de presentatie ervan in Frederiksoord kondigde ik al aan dat ook de huismunten van de koloniën van de *Société de Bienfaisance* in de Zuidelijke Nederlanden aan de beurt zouden komen. Noord en Zuid verschillen in allerlei opzichten maar hebben toch ook veel gemeen. Frederiksoord heeft als voorbeeld gediend voor de opbouw van de beide vrije koloniën in Wortel, ook wel Frederiksoord-zuid genoemd; Veenhuizen en vooral Ommerschans waren model voor het bedelaarsdepot in Merxplas¹ – Rijkvorsel. De reden om juist hier koloniën te stichten was de aanwezigheid van het bedelaarsdepot in kasteel Hoogstraten.

* Wiebe Nijlunsing is onafhankelijk onderzoeker te Heerenveen; @: wnijlunsing@gmail.com

¹ Merxplas is genoemd naar het riviertje de Mark dat naar de Schelde stroomt. Na 1935 schrijft men Merksplas.

Minuutkaart Merxplas – Wortel 1855. Iets oostelijk van Wortel liggen de vrije koloniën (La Colonie libre) in de noordelijke vijfhoek van een zandloper; westelijk van Merxplas ligt het rechthoekige rode depot met omliggende boerderijen in het zuidelijke deel van die zandloper. Kasteel Hoogstraten ligt juist buiten de kaart ten westen van Wortel.

Niet alleen zijn de reglementen overgenomen en de vorm en inrichting van de gebouwen, de kleding van de kolonisten, maar ook de organisatiestructuur met een Permanente Commissie op afstand, niet in Den Haag maar in Brussel, ja zelfs de leiding was verwant! Terwijl Generaal Johannes van den Bosch, geboren in 1780, de bedenker is van de Maatschappij van Weldadigheid en ook de

eerste directeur is van de Noordelijke koloniën, is zijn jongere broer Kapitein Benjamin van den Bosch, geboren in 1790, de eerste directeur van de Zuidelijke koloniën, na eerst van 1818 tot 1821 drie jaar onderdirecteur in Frederiksoord te zijn geweest.

In 1822 was het kasteel van Hoogstraten de werkplek van Benjamin van den Bosch en ook zaten daar bedelaars opgesloten. Het is zelfs even de bedoeling geweest dat het nieuwe grote bedelaarsdepot daar gevestigd zou worden. Maar uiteindelijk is voor een andere locatie gekozen: de twee vrije koloniën kwamen in Wortel en het bedelaarsdepot in Rijkevorsel-Merxplas. In de drie nieuwe koloniën zijn naast winkel- en broodkaartjes ook huismunten ingevoerd. In dit artikel worden ze besproken. Het zijn de blikken series WRM-1 en WRM-2 en de tinnen serie WRM-3. In de systematische catalogus aan het eind kunnen ze per type worden teruggevonden.

Samen met de Noordelijke vestigingen zijn de Koloniën van Weldadigheid nu Unesco Werelderfgoed. Het huidige bezoekerscentrum daar ligt vlakbij het nog bestaande centrale kruispunt met vier gebouwen in dezelfde 45 graden opstelling als in de Noord-Nederlandse kolonie 3 van de Maatschappij van Weldadigheid in Willemsoord (Overijssel). Daarin waren toen een school, een kapel, een spinnerij/weverij en een winkel gevestigd. Het is wat verwarrend dat tegenwoordig de Zuidelijke koloniën een ander nummer hebben: de twee vrije koloniën 1 en 2 van Wortel heten nu samen kolonie 5, en het bedelaarsdepot in Merxplas-Rijkevorsel (kolonie 3) is nu kolonie 7 geworden.

Probleemstelling en werkwijze

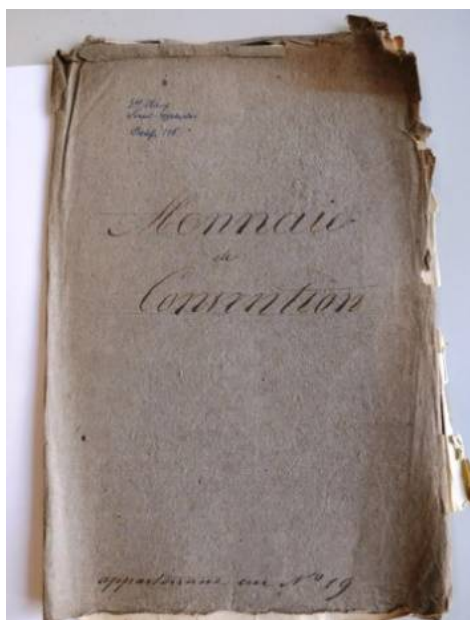
Bij het navolgen van de Noordelijke koloniën hoorde ook de invoering van eigen huismunten: veelal blikken of tinnen muntjes met een waarde erop in centen. Twee redenen zijn daarvoor aangevoerd door de Permanente Commissie, het dagelijks bestuur dat in Brussel zetelde op 75 km afstand van de koloniën (hierna de PC genoemd): in de eerste plaats het afschermen van de kolonisten van de maatschappij om hen heen waar ze in gestrand waren door een geheel eigen geldeconomie op te tuigen met de directeur als verbindende schakel voor in- en uitvoer van producten en de betaling van de kolonisten voor hun werk, en als tweede motief de regulering van hetgeen de kolonisten voor hun geld konden aanschaffen in de koloniewinkel en de kantine van het bedelaarsdepot en tegen welke prijs. Met name sterke drank en luxeartikelen hoorden daar niet bij. Op deze wijze kon naar de mening van de PC hun gedrag effectief worden gestuurd. In ieder geval was zo de controle maximaal.

De in dit artikel te beantwoorden vragen zijn:

1. Hoe verliep de besluitvorming rond de invoering van elk van de drie series?
2. Hoe zagen deze series huismunten er uit?
3. Waar vond de productie plaats en hoeveel stuks zijn er geslagen?

4. Hoe ging men om met de onverwachte overgang van de cent naar de centime in 1832?
5. Wanneer, waarom en hoe is dit geld afgeschaft?
6. Waarin verschillen de uitkomsten van dit onderzoek met het tot nu toe gangbare beeld van deze huismunten?

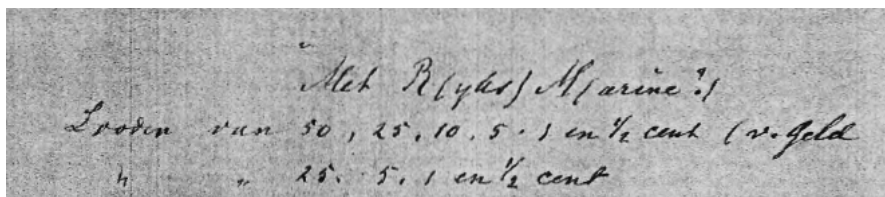
Voor dit onderzoek was het nodig inzicht te krijgen in de interne besluitvorming door de diverse actoren (voornamelijk de PC en de directeur (later inspecteur Michiels) die elkaar brieven schreven) en de geldeconomie (de koopkracht van de kolonisten als resultante van hun werk en hun kosten). Daartoe is uitgebreid onderzoek gedaan in het Algemeen Rijksarchief (ARA) te Brussel. Daar berusten de (Franstalige) stukken over dit onderwerp, ruim 16 meter, onder inventarisnummer T306. Naast de zeven boeken met verslagen van de Permanente Commissie (toegangsnummer 6 t/m 12) zijn dat de verslagen van de Centrale Commissie (13 t/m 15) en de inkomende en uitgaande brieven. Helaas zijn deze niet eerder ontsloten en omgevormd tot een algemene publicatie over de Zuidelijke koloniën. De geschiedenis van deze koloniën is nog goeddeels onbeschreven gebleven tot nu toe. Alle ruim duizend vergaderverslagen van de PC en de Centrale Commissie samen zijn derhalve gefotografeerd en aansluitend getranscribeerd voor dit project. Speciale aandacht kreeg toegangsnummer 145 met diverse stukken, waaronder een mapje *Monnaie de Convention*. Het maakte het mogelijk dit onderwerp er met voorrang uit te lichten.

*Het mapje Monnaie de Convention
in het archief, T306 toegang 145.*

Daarnaast is ook *Le Philantrope* (1822-1829) geraadpleegd, het Franstalige voorlichtingsblad dat aan de abonnees in de Zuidelijke provincies werd toegezonden die wekelijks een stuiver betaalden, zoals *De Star* in de Noordelijke provincies. Wel moet daarbij bedacht worden dat slecht nieuws daarin niet voorkomt. De meeste van de uitvoerige, overbeleeftde, 19^e-eeuwse Franse teksten zijn voor de leesbaarheid van dit artikel door mij samengevat en omgezet in begrijpelijk Nederlands zonder verdere markeringen maar waar mogelijk als letterlijk vertaald citaat aangehaald en dan tussen aanhalingstekens weergegeven. Een enkele tekst van een kolonist is in het Vlaams; deze is letterlijk zo weergegeven, eveneens tussen aanhalingstekens, met vermelding van de taal.

Voor de muntseries is gebruik gemaakt van de catalogi van achtereenvolgens Dupriez (1949), Thirion & Bingen (1970), De Mey (1981) en vooral van de *Catalogus van Belgische Numismatische Uitgiften* van Laurens Aernout, hierna CBNU 2022. Hij zond me ook de afbeeldingen toe van de huismunten in de KBR te Brussel. Wel is het zo dat al deze vier uitgaven elkaars aannames van tijd en plaats van uitgifte zonder verder onderzoek overnemen. Ook het Rijksmuseum bezit enige stukken, al is de kennis daarover altijd erg beperkt geweest. David van der Kellen, die eind 19^e eeuw zonder catalogi de toen pas verworven collectie van Gelder mocht inventariseren, kon er 50 jaar later alleen maar naar raden wat de afkorting RM betekende en wat hij dus voor zich had. Hij dacht aan de R(ijks) M(arine?). Maar wij weten nu dat hij zich vergiste: het waren de tinnen huismunten van Rijkbevorsel-Merxplas.

David van der Kellen, inventarisatie collectie van Gelder 1885, Rijksmuseum²

Alle nu bekende stukken zijn verantwoord in de catalogus aan het eind.

Situatieschets

In navolging van de Maatschappij van Weldadigheid die in 1818 te 's-Gravenhage werd gesticht door generaal Johannes van den Bosch, werd op 3 januari 1822 onder hoge bescherming van Frederik, de Prins van Oranje en jongste zoon van koning Willem I, voor de Zuidelijke Nederlanden, de *Société de Bien-*

² Noord-Hollands Archief NHA 476: Rijksmuseum en rechtsvoorgangers te Amsterdam Inv.nr. 1122: Archief van het Nederlandsch Museum van Geschiedenis en Kunst. Inventaris van de penningen- en muntenverzameling Van Gelder en de muntenverzameling Maschhaupt, 1885. Concept.

faisance Méridionale opgericht. Het doel van de Maatschappij was driedelig: bedelaars en leeglopers heropvoeden, hun aantal verminderen door hun werk te verschaffen, en de grote heidevelden van het noorden van de provincie Antwerpen ontginnen en productief maken. Van 1822-1823 werd duizend hectare heide aangekocht met het oog op de vestiging van twee vrije koloniën in Wortel en een bedelaarsdepot in Merxplas-Rijkevorsel. De bedragen die nodig waren voor de aankoop van de enorme uitgestrekte gebieden waren afkomstig van voor- schotten van prins Frederik, vrijwillige schenkingen, abonnements van particulieren, priesters, leraren en leningen die door een aantal banken uit Brussel en Amsterdam onder de persoonlijke garantie van de prins waren verstrekt³. De werving van fondsen via abonnees en van aspirant-bewoners verliep via lokale stads- of subcommissies, vaak vanuit een parochie.

Kaartje Vandermaelen 1854 met op het kruispunt in de Colonie Libre “les 4 bâtiments” (de vier gebouwen) en wat boerderijplaatsen. Wortel en het kasteel van Hoogstraten liggen links. Bron: geopunt.be

Vanaf 1822, nog ten tijde van het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden (1815-1830, ongeveer de Benelux nu) werd bij Wortel gebouwd aan twee vrije koloniën (1 en 2) met in totaal 129 kleine boerderijen. Het kaartje toont de ligging, net onder Tilburg. In 1824 komt daar de derde kolonie bij: het depot voor duizend bedelaars in Merxplas-Rijkevorsel, ongeveer 4 km zuidelijker. Het gebouw staat er nog steeds en lijkt niet toevallig op de carré-vormige gebouwen van de drie gestichten in Veenhuizen. Het is nu een van de grootste gevangenissen van België.

³ Vertaald en aangepast uit: Algemeen Rijksarchief in België ► Maatschappij voor Weldadigheid te Brussel (kolonies van Wortel en Merxplas), 1821-1847 ► Inventaire des archives de la société de bienfaisance de Bruxelles: colonies de mendiants de Wortel et Merxplas (*sic*) ► Archiefinventaris Identificatie van de toegang: BE-A0510 / T 306 (pdf).

Kapitein Benjamin van den Bosch is vanaf het begin de directeur op locatie met een korte onderbreking van oktober 1824 tot juni 1825 wanneer Carteret het overneemt. Maar in augustus 1830 moet hij als militair naar Nederland terug. Vanaf dan vormt inspecteur Michiels de leiding op locatie. De directeur/inspecteur correspondeert via brieven regelmatig met de PC in Brussel: een gezelschap deftige heren dat wekelijks bijeenkomt, maar zelden de koloniën bezoekt. De PC is het dagelijks bestuur van de Centrale Commissie die echter in belangrijke zaken altijd het laatste woord heeft. De vrije koloniën raken geleidelijk aan bewoond naarmate er meer boerderijtjes gebouwd worden.

Het huisgeld

Over de aanmaak en invoering van het eerste blikken huisgeld zijn wij zeer slecht geïnformeerd. Pas in 1828 staat in een rapport dat we nog zullen zien dat het in de kolonie is aangemaakt. En de hoeveelheden blijken pas bij inleveren. Over de winkelkaartjes weten we alleen iets door een ooggetuigenverslag van die eerste tijd. Een PC lid, tevens pastoor van een parochie in Brussel, gaat op 19 november 1822, een paar maand na de komst van de eerste kolonisten, op bezoek vanuit Brussel samen met de pastoor van Hoogstraten, die hij toevallig tegenkomt onderweg:

“Nu wordt er elke week voedsel en geld uitgedeeld en dat zou de dag na onze aankomst plaatsvinden; het bestaat voor elk huishouden uit vier schepels aardappelen, zeven bonnen, elk voor een brood van acht livres, en een florin 25 cent (= 25 stuivers), in kaarten van een of twee sols, die in de winkel verplicht worden aangenomen, en die bedoeld zijn voor de kleine uitgaven van het huishouden. Zo is men er zeker van dat elk gezin een gezond en overvloedig levensonderhoud zal hebben, en dat de gezinshoofden het alleen zullen gebruiken om hun gezin te onderhouden, zonder verleid te worden om een deel van het geld uit te geven in verderfelijke drankjes. Als de kolonisten aan het einde van de week niet alle verstrekte bonnen voor brood of winkelkaarten voor kleine uitgaven hebben gebruikt, geven ze deze terug aan de Maatschappij en wordt hun rekening alleen gedebiteerd voor wat ze daadwerkelijk gebruiken. Als ze meer verdienen dan dit wekelijkse voorschot, wordt het overschot in geld aan hen gegeven en kunnen ze erover beschikken om hun plezier te vergroten; als ze minder verdienen, is het een schuld die ze aangaan bij de Maatschappij; schulden, die ongetwijfeld snel zullen verdwijnen aangezien ze voortkomen uit de eerste dagen in de kolonie, de vermoeidheid van de tocht en de voorzieningen die getroffen moeten worden voor de installatie van het gezin, zolang de gezinsleden zich niet kunnen wijden aan het werk, en alle activiteiten waartoe ze op andere momenten wel in staat zijn.”⁴

⁴ Uit de brief van pastoor Lauwers, penningmeester van de stadscommissie Brussel, pastoor van een parochie daar en lid van de PC, die op 19 november 1822 in Wortel was; in: *Le Philantrope* dl. 1, p. 36 e.v. (Google books).

Het systeem van de winkelkaartjes lijkt daarmee sterk op dat in Frederiksoord. Broodkaartjes vormen een soort basisuitkering zodat niemand honger hoeft te lijden. Vanaf het eerste begin in november 1822 waren er echter al twee soorten kaartjes in gebruik: behalve de broodkaartjes ook winkelkaartjes voor andere producten. Dat systeem is pas in 1826 in Frederiksoord ingevoerd. Er werden wekelijks zeven bonnen uitgedeeld met de waarde van een brood. Een ander deel van de levensmiddelen werd in natura verdeeld. De winkelkaartjes hadden een waarde van een of twee sols (stuivers) voor in totaal f 1,25 voor andere kleine uitgaven. Ze vormden daarmee het groot geld; de blikken huismunten waren kleingeld.

In de notulen van de PC wordt al snel melding gemaakt van de opening van een winkel:⁵

“6 aug 1822 Men keurt het besluit goed om een ‘wijkmeester’ aan te stellen die tevens onderdirecteur en winkelier zal zijn in een huis van de eerste serie van 24 huizen die dit jaar gebouwd worden.

12 nov 1822 Op advies van B. van den Bosch benoemt de PC Decroos van Alverighem tot wijkmeester en winkelier (boutiqueur). Zijn salaris wordt gelijkgetrokken met de winkelier in Frederiksoord: f 4 per week.”

Er wordt geen argumentatie gegeven voor die winkel, en pas in 1828 wordt vermeld dat daar alleen met huismunten betaald kan worden, maar het blijkt overduidelijk uit het ooggetuigenverslag en de redenen laten zich raden:

- Ook in Frederiksoord is huisgeld ingevoerd, het voorbeeld is dus duidelijk.
- Kolonisten kunnen alleen aanschaffen wat in die winkel te koop is omdat alleen daar hun geld waarde heeft. Sterke drank hoort daar niet bij. De PC schrijft in een rapport aan de Centrale Commissie op 15 juli 1828: “Het wordt hun betaald in geld dat alleen hier gangbaar is zodat ze er geen slecht gebruik van kunnen maken in de cabarets van de dorpen in de buurt maar in onze magasins en boutiques datgene kunnen kopen wat ze nodig hebben aan kleding, voeding en andere zaken.”⁶ Wat cabarets zijn wordt aan onze verbeelding overgelaten, het lijken een soort kroegen waar ook wordt opgetreden met muziek en drank.
- Door de koloniewinkel wordt het contact met de maatschappij buiten de kolonie versmald. Alle aankopen van elders worden door de directeur verricht. De gezinnen en wezen die door hun steden en dorpen waren geselecteerd voor verwijdering komen zo in een zeer geïsoleerde gemeenschap te wonen. Er stond beloning op het terugbrengen van deserteurs.

In 1828 treedt de PC in een rapport aan de Centrale Commissie wat meer in detail over de betalingen voor veldwerk door de bedelaars en de rol van winkelkaartjes (die als groot geld fungeerden) bij hen⁷: Zodra het seizoen het toelaat

⁵ ARA Brussel, T306 6 Processen Verbaal van de Commission Permanente.

⁶ ARA Brussel, T 306 15 Processen Verbaal van de Commission Centrale.

⁷ *Ibid.*

ziet men dagelijks 700 tot 800 bedelaars op het veld aan het werk. Ze zijn verdeeld in drie klassen:

- de eerste verdient *f* 0,30 per dag of *f* 1,80 per week
- de tweede *f* 0,25 per dag of *f* 1,50 per week
- de derde *f* 0,20 per dag of *f* 1,20 per week.

Daar zijn voor de 1e klasse de volgende wekelijkse inhoudingen op: 40 ct voor het administratiefonds, 25 ct voor kleding, 50 ct voor voeding, 40 ct voor winkelkaartjes, 9 ct krediet voor de Société, 8 ct krediet voor de bedelaar zelf, en de laatste 8 ct wordt uitbetaald. De 2e en 3e klasse zijn in verhouding.

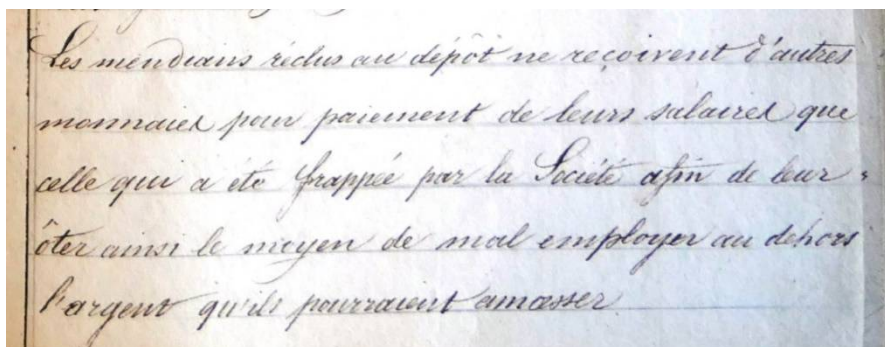
Bedelaars in het depot van Merxplas, die zelf geen noodzakelijke inkopen hoefden te doen omdat ze eten en kleren in het depot kregen, kregen dus wat minder winkelkaartjes dan de vrije kolonisten in Wortel.

Blikgeld 1822

Dat kleingeld naast de winkelkaartjes moet het blikgeld geweest zijn, net zoals het kopergeld in de drie koloniën in Frederiksoord. Dat houdt in dat dat blikgeld ook eind 1822 in gebruik moet zijn genomen. Het winkelgeld en de broodkaartjes zijn niet teruggevonden, het blikgeld wel. Op 15 juli 1828 staat in hetzelfde rapport aan de Centrale Commissie van de Société de Bienfaisance:

“De bedelaars in het depot ontvangen geen ander geld voor hun werk dan dat wat door de Société is geslagen om hun zo het middel te ontnemen tot misbruik afgezien van het zilvergeld wat ze vergaren.”

Het is dus ofwel ter plekke aangemaakt wat zeker het goedkoopste was, ofwel elders maar dan in opdracht van de Maatschappij.

De gebruikers zelf (inclusief de PC) wisten niet van welk metaal hun huismunten waren. Ze noemden alles lood en dat leidt nu tot verwarring. Er zijn nog steeds twee series blikgeld te vinden die aan Hoogstraten en Merxplas gekoppeld worden: in de catalogus van Belgische numismatische uitgaven (CBNU 2022)

LA#BLU-HN1 (zonder sikkel) en HN2 (met een klop ‘sikkel’, waarover straks meer). *CBNU* 2022 noemt ze van tin, maar op de afbeeldingen en in andere catalogi is het vertind blik: staal met een dun laagje tin. Ze hebben enige gelijkenis met de eerste series gevangenismunten uit dezelfde tijd (Nijlunsing & Kussen-drager 2023). De eerste serie kent waarden van 10, 5, 2 en 1 cent. De tweede serie met sikkel kent ook een 20 centimes. Over de aanmaak is, zoals gezegd, alleen bekend dat die in de koloniën zelf plaatsvond, maar in het voorgaande is duidelijk gemaakt dat dat eind 1822 moet zijn geweest. Het bijzondere is dat de 5 en 10 cent dezelfde waarde hadden als de winkelkaartjes van 1 en 2 sols. Ze waren in ieder geval duurzamer dan het papiergeld. Maar het doorslaggevende argument dat deze serie blikgeld daadwerkelijk het bedoelde kleingeld was, komt uit de innamecijfers van 1833: het zijn dezelfde waarden zoals we zullen zien.

WRM-1.1 – 10 CT
30 mm

WRM-1.2 – 5 CT
27 mm

WRM-1.3 – 2 CT
22 mm

WRM-1.4 – 1 CT
19 mm

WRM-1.1 t/m 4, 1 tot 2 gram. CT betekent cent. De ster diende om vervalsing niet al te makkelijk te maken. Een halve cent (WRM-1.5) is nergens meer te vinden. Collectie KBR Brussel.

De oplagecijfers zijn, zoals later bij de inname duidelijker zal worden, voor de 10 cent 16.067 ex., de 5 cent 11.262 ex., de 2 cent 8.502 ex. en de 1 cent 5.955 ex., in totaal f 2.399,39. Er moet ook een halve cent geweest zijn met een oplage van 2.992 ex., maar die is niet teruggevonden.

Er is wel steeds meer geld nodig. In april 1824 wordt een plan gemaakt voor de inkomsten van de kolonisten die in de nieuwe textielfabriek zullen gaan werken op basis van de verdiensten in de gevangenis van Sint-Bernard bij Antwerpen met daglonen van 10 tot 96 cent. Bovendien is inmiddels het depot open en dat zal aangroeien tot duizend op het veld werkende bedelaars. Het monetair systeem moet daar in meegroeien. Kapitein Carteret, een nieuwe en aanvankelijk veelbelovende kracht in Wortel, gaat van 1 juli tot 15 augustus 1824 op meeloopstage in het gesticht Ommerschans. Op 1 oktober wordt hij de opvolger van B. van den Bosch als directeur in de koloniën. Op 21 oktober al komt hij met een brief, die leidt tot een gesprek dat nu nog te volgen is.⁸

⁸ *Ibid.*, mapje ‘Monnaie de convention’.

“Aan de PC van de Maatschappij van Weldadigheid te Brussel

Hoogstraeten 21 oktober 1824

Ik heb de eer de PC modellen toe te zenden van munten in blik en gietijzer zoals in gebruik in het depot van Ommerschans met het verzoek of de PC zich belasten wil met het laten maken in het juiste aantal omdat er geen enkel middel is om deze te laten gieten of maken in de omgeving.

Ik meld daarbij wel aan de PC dat de gietijzeren munt zeer breukgevoelig is en ik adviseer dus om deze te vervangen door geel koper. Wat betreft de blikken, die zouden wat moeilijker na te maken moeten zijn. De letters **O.S.** [Ommerschans] zouden gemakkelijk te vervangen zijn door **M.R.** [Merxplas Rijkervorsel]. Wat betreft de hoeveelheid denk ik dat er in een keer voor *f* 2000 aangemaakt zou moeten worden.

Carteret”

“Kapt Carteret, directeur van de Kolonie te Hoogstraeten

Brussel 9 november 1824

Meneer de directeur,

We hebben samen met uw brief van 21 oktober 1824 de munten van Ommerschans ontvangen. We zullen conform uw advies hiervan voor *f* 4000 laten maken voor gebruik in kolonie 3. Maar omdat de blikken makkelijk te vervalsen is en de geelkoperen gevoelig voor verdigris⁹ laten we toch maar ijzeren maken die wat kleiner zijn dan in Ommerschans zodat ze niet zo snel breken.”

De PC wil dus vooral de bedelaars kennis laten maken met de huismunten. Dat is niet zo vreemd, want ook in de Nederlandse gevangenissen wordt in die jaren op grote schaal blikgeld ingevoerd om de werklust te bevorderen (Nijlunsing & Kussendrager 2023).

“Aan de PC van de Maatschappij van Weldadigheid te Brussel

Hoogstraten 15 november 1824

Mijn excuus dat ik weer over de gietijzeren munten begin, die nodig zijn voor het depot, want uit de brief van 9 nov waarin u meldt alleen gietijzeren munten te willen maken blijkt dat ik niet goed duidelijk heb gemaakt dat ik twee soorten munten wil hebben. De blikken munten van Ommerschans zijn lootjes voor de mannen die een dag gewerkt hebben en hebben geen enkele andere waarde. Daar kan men niets voor kopen. De gietijzeren daarentegen zijn gelijkwaardig aan de winkelkaartjes in de vrije kolonie. Dat is het wekelijks zakgeld voor de bedelaars waarmee ze in de winkel inkopen kunnen doen.

Carteret”

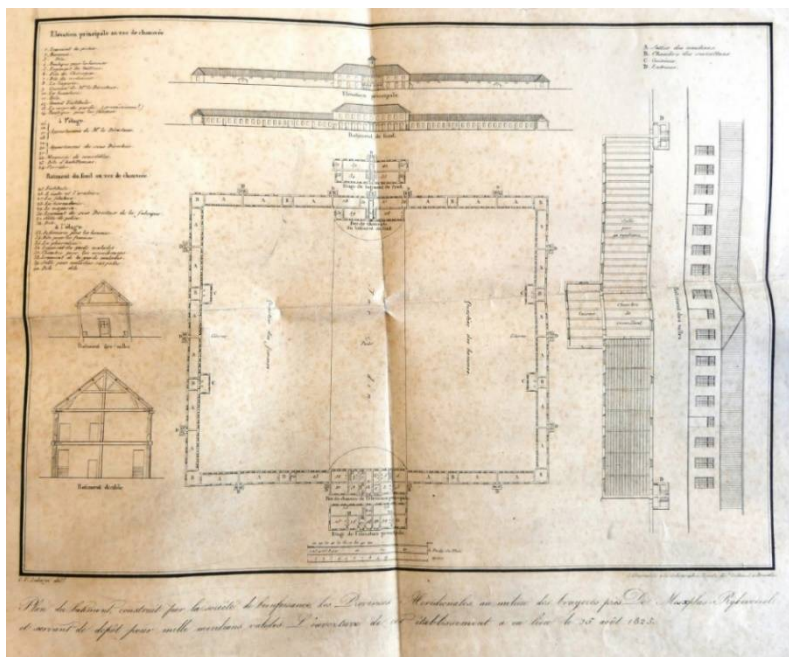
⁹ Groene uitslag van vooral kopercarbonaat. Maar ijzer was natuurlijk ook goedkoper...

“Kapt Carteret, directeur van de Kolonie te Hoogstraeten

Brussel 25 november 1824

We zijn gecharmeerd van de uitleg die u in de vorige brief hebt gegeven wat betreft de te vervaardigen munten. We zien het verschil in functie tussen de blikken en de gietijzeren munten. De laatste hebben de rol van winkelkaartjes in de vrije koloniën waarmee de bedelaars wekelijks zakgeld krijgen. We gaan er mee aan de slag.”

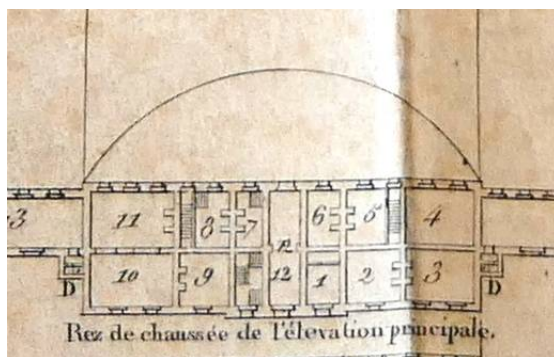
En die ‘we’, dat is Baron van Volden de Lombeke, lid van de PC. Hij doet verslag van de inlichtingen die hij heeft verzameld voor de aanmaak van munten voor de bedelaars van Merxplas en Rijkevorsel. De PC komt echter terug op het besluit om deze munt van ijzer te maken: ze wil deze nu van leer laten maken. Dat mag ook volgens het Koninklijk Besluit over de gevangensmunten van 4 november 1821 in de Staatcourant. Baron van Volden wordt gevraagd zich ermee te belasten op de manier die het voordeligst is voor de Maatschappij. Maar uiteindelijk gebeurt er ... niets, en dat is natuurlijk het allervoordeligst. De blikken munten van serie 1 blijven gewoon in gebruik, nog jaren. En er wordt onder-tussen veel gediscussieerd.

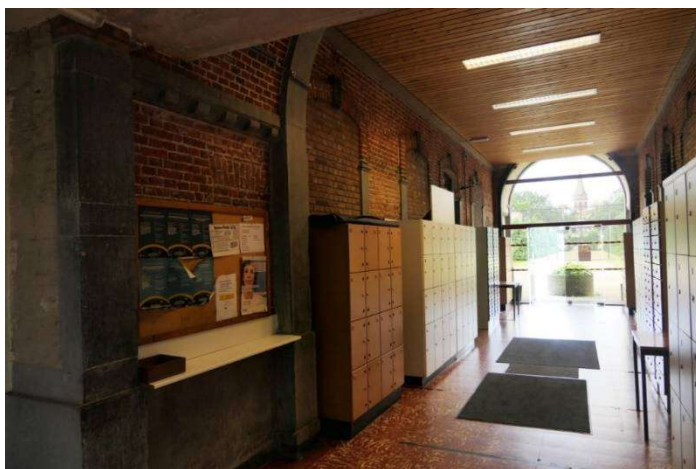
Plattegrond van het bedelaarsdepot, gebouwd naar het model van Ommerschans en Veenhuizen. Een enorme binnenplaats. Alleen de toegangspoorten hebben een etage (met ziekenzalen). Links quartier des femmes, rechts quartier des hommes. In het midden een tuin en een put. ARA T306 toegang 158.

De eerste steen van het depot. De opening was ruim een jaar later, op 25 augustus 1825.

Rechts: deel van de plattegrond. 12 (in het midden) is de toegangspoort met de twee winkels, ook te zien op de foto hieronder. (ARA T 306 158).

De poort in het depot in 2023, nr. 12 op de plattegrond. Foto WN

Het depot wordt eind januari 1825 verder ingericht maar pas aan het eind van dat jaar opengesteld voor die bewoners die tot werken in staat zijn. De vestiging van een aparte winkel voor mannen en een voor vrouwen mits niet te duur wordt ook goedgekeurd: er komen twee winkels links en rechts van de ingang. De keukens zijn groot genoeg. De winkels moeten niet alleen eetwaren verkopen, maar ook tabak, boter, thee, koffie, bier, brandewijn, etc., net zoals in de gevangenen het geval is om de bedelaars aan te zetten tot werken en geld verdienen. Dit lijkt wellicht wat bijzonder, maar in de gevangenen werkte deze ‘kluif-en-stok-methode’ (beloning voor wie werkte en geld had, straf in het cachot voor de onwilligen en opstandigen) prima (Nijlunsing & Kussendrager 2023). De alcoholconsumptie werd overigens gereguleerd tot maximaal één glas per dag.

Op 10 maart 1825 rapporteert Baron van Volden de Lombeke over de inlichtingen die hij (waarschijnlijk bij de Munt in Brussel) heeft ingewonnen over de productie van een munt voor de bedelaars in Rijkevorsel-Merxplas. Zijn project wordt bediscussieerd en alvorens het aan te nemen merken de PC leden op dat eerst geïnformeerd moet worden of er geen speciale toestemming nodig is om een munt te maken die circuleert onder de bedelaars.

5 mei 1825 De PC zal de minister van binnenlandse zaken om toestemming vragen die nodig zou kunnen zijn voor de Maatschappij om munt te produceren voor de bedelaars in het depot Merxplas-Rijkevorsel.

Op 6 juli geeft B. van den Bosch (in juni 1825 is Kapt. Carteret weer vervangen door Kapt. B. van den Bosch) zijn mening: hij adviseert ook om het winkelkaartjessysteem te stoppen waarmee de werkdagen van de kolonisten worden betaald. Maar daar zullen ze mee wachten tot de aardappeloogst is geweest. Het lijkt die herfst toch gebeurd te zijn: sindsdien is er geen sprake meer van winkelkaartjes, wel van huismunten.

Benjamin van den Bosch schrijft op 8 juli 1825 dat hij zijn broer Johannes zal vragen of er vooraf een vergunning nodig is om huismunten (monnaie de convention) te maken voor de bedelaars. Al op 25 juli blijkt dat de Maatschappij in Noord-Nederland geen enkele vergunning nodig had om huismunten in omloop te brengen die alleen bij de bedelaars in omloop zijn. De PC vraagt dus Baron van Volden de Lombeke om ze te laten vervaardigen voor het Depot Merxplas-Rijkevorsel.

Er is vaak wat te doen rond de huismunten. De directeur meldt in juli 1825 dat het onwenselijk is dat de onderdirecteur van de vrije koloniën Janssens tevens winkelier is.¹⁰ Dat leidt tot belangenverstrengeling. De PC wil hem dan laten kiezen welke functie hij wil voortzetten want ze vindt ook dat die combinatie onverenigbaar is. Maar hij kiest niet en behoudt beide functies.

¹⁰ ARA T306 7.

Op 20 september 1827 vestigt de PC de aandacht van B. van den Bosch op de verkoop van gewone levensmiddelen aan de bedelaars door medewerkers in de winkeltjes. Drie maaltijden per dag zouden ze op kosten van het Gouvernement in het depot uitgereikt moeten krijgen. Maar de bedelaars klagen dat ze aan hun gewone eten niet genoeg hebben.

De subcommissie van Brugge ontvangt op 21 februari 1828 verschillende klachten van door hen geplaatste vrije kolonisten. Alles is veel duurder in de koloniewinkel dan elders en hun kolonisten kunnen niet rondkomen met het verdiende loon in de dagen die ze voor zichzelf hadden.

Ook over de winkelier zelf zijn er klachten. Hij verdedigt zich op 7 augustus 1828 in het Vlaams: “En daar geen van mijne andere artikelen enigszins boven mijne andere mede burgers winkels zijn gesteld, daar alle specien van geld de Nederlandsche koers bij mij hebben, en bij andere winkels het verlies ondergaan tegen de andere koers en het ander gewigt wat gebruykt...”. De huismunten worden dus in centen afgerekend. Op 30 oktober 1828 is er een bezwaarschrift van kolonist Van Hulst. Hij had kennelijk toestemming van de directeur om een linnen lappenwinkel te houden. Maar nu ontvangt hij daar ‘loden’ munten en daar kan hij elders niets mee. De PC wil dat hij dat geld bij de directie één op één kan omwisselen tegen zilvergeld.

Over de prijzen in de winkel van de vrije kolonie komen ook voortdurend klachten binnen van groepjes vrij kolonisten. Via de Gouverneur van Antwerpen gaan die naar de PC en zo naar de inspecteur Michiels (Benjamin van den Bosch was als Nederlands Kapitein vrijwel meteen na de opstand van 1830 vertrokken naar Breda). Er zitten dan lijstjes bij met prijzen in de koloniewinkel en elders. Daaruit blijkt dat sommige producten goedkoper zijn maar dat noodzakelijke artikelen vaak duurder zijn dan elders. Michiels ziet zo langzamerhand het voordeel van het huisgeld niet meer en hij stelt voor het maar gewoon af te schaffen. Maar op 30 augustus 1832 staat in de notulen van de PC: “De commissie verwerpt het voorstel van de inspecteur om de winkel in de kolonie te sluiten en de kolonisten in zilvergeld te betalen in plaats van in *monnaie de convention*”.

De komst van de frank in 1833 en de klop “sikkel” (☞)¹¹

De Belgische frank is ingevoerd bij wet van 5 juni 1832.¹² Maar in de koloniën blijft daarna alles nog steeds bij het oude: de blikken cents-munten zijn er nog in omloop. Op 10 januari 1833 meldt inspecteur Michiels dat de invoering van het nieuwe monetaire systeem niet zonder moeilijkheden zal gaan. Hij moet eerst nieuwe huismunten hebben om de kolonisten mee te betalen. Hij wil ook niet langer van het oude loodgeld gebruik maken, want dat slijt te snel. Hij wil nieuwe

¹¹ ARA T306 145.

¹² Evenals het guldenteken werd ook het teken voor de (Belgische) frank altijd voor het bedrag geschreven in tegenstelling tot het latere gebruik. Dit is zo gehandhaafd.

munten in koper of een ander metaal. De PC zou willen dat de nieuwe munten bestaan uit stukken van 1, 2 ½, 5, 10, 15 en 20 centimes. De halve cent verdwijnt dus en er komt een nieuwe hoogste waarde van 20 centimes. De gewenste 2 ½ en 15 centimes zijn er echter nooit gekomen. Een paar leden merken op dat er nog een grote voorraad loodgeld in het bureau ligt. Dat zal de ongebruikte tinnen serie WRM-3 zijn met **CENTS** erop. Er wordt dus geen nieuw geld aangemaakt, want men kan eenvoudig de waarde van het oude geld veranderen en de denominatie. De nieuwe blikken stukken (WRM-2) kunnen van de oude (WRM-1) worden onderscheiden door een ponsoen waarmee een merkteken op de munten wordt aangebracht die dan centimes zijn in plaats van centen. Dat is de klop 'sikkel' geworden. De oude stukken die nog in omloop zijn kunnen worden ingetrokken en door de nieuwe worden vervangen. De inspecteur denkt dat 2000 francs wel genoeg is voor de omwisseling.

Eind februari 1833 vindt bij de *Société de Bienfaisance* de grote geldomwisseling plaats. De gulden en cent worden buiten gebruik gesteld en vervangen door de (Belgische) frank en centimes, in waarde gelijk aan de Franse franc, nog geen halve gulden¹³. De benaming is eenvoudig frank(s), afgekort frs. In de correspondentie is ook steeds sprake van cs maar dit is voor de duidelijkheid voluit geschreven als centimes. Er worden vijf waarden ingeleverd, de ½, 1, 2, 5 en 10 cent. In de gevangenissen in Vilvoorde, Sint-Bernard bij Antwerpen en Gent, waar ook huismunten in omloop zijn (Aalst was tijdelijk gesloten), is niet omgeruild maar is al in 1832 de bestaande muntvoorraad voorzien van een (devaluatie)klop, en dat is ook hier deels gebeurd: de sikkel, ten teken dat de getallen erop nu in centimes waren. De munten van 10 cent kregen na het toevoegen van de klop een waarde van 10 centimes, ruwweg een halvering van de waarde dus. Maar slechts iets meer dan de helft van het geld is ingewisseld en vervangen door nieuwe munten, ditmaal in centimes. Er is veel correspondentie over die hieronder volgt.

Op 31 januari, dus vlak vóór de omwisseling, overlegt de PC weer over de te nemen maatregelen voor de omwisseling van het geld in de drie koloniën. Aan de inspecteur wordt voorgesteld al het oude geld in te nemen en daar een bon voor terug te geven voor het ingewisselde bedrag. Die kan dan bij de inspecteur worden ingewisseld tegen het nieuwe geld dat de PC hem zal zenden. Intussen kan dan op krediet met de bonnen in de winkel betaald worden, al moet dat wel zo snel mogelijk gebeuren. Ze schrijft hem dit in een brief op 8 februari. Hij antwoordt:

¹³ Belgische muntwet 5 juni 1832, Artikel 19: "De Nederlandsche zilveren muntstukken geslagen onder de wet van de 28 september 1816, zullen in de schatkist en den handel op de voet van zevenen veertig en een vierde cent (*f* 0,4725) van eenen Nederlandsche gulden voor eenen frank aengenomen worden".

“Aan de PC te Brussel

Merxplas -Rijkevorsel 12 februari 1833.

Ik heb geen enkel bezwaar tegen het project van de PC dat me opgedragen is in haar brief van 8 februari. Ik zal daar eind deze maand mee beginnen om de comptabiliteit van deze maand niet in de war te brengen. De voorraad monnaie de convention [de blikken huismunten, WN] is nog voldoende, maar bestaat vooral uit 10 centimes stukken. Kunt u daarom nog wat extra zenden:

Stukken van 1 centime	frs 50
Stukken van 2 ½ centimes	frs 70
Stukken van 5 centimes	frs 80
Samen	frs 200

Inspecteur Michiels”

Dit is een bijzondere brief. Michiels, de nieuwe inspecteur als opvolger van directeur Van den Bosch, gaat dus de blikken 10 cent stukken handhaven als 10 centimes stukken (zodat de waarde ruim gehalveerd wordt) en nog wat meer waarden die hij nog in gebruik heeft. Hij wil er gewoon wat nieuw (blik)geld bij hebben. De conclusie moet wel zijn dat de oude waarden toen geklopt zijn om verwarring te voorkomen. Het kan niet anders of dat moet het sikkelgeld zijn. Een paar dagen later realiseert hij zich dat het beschikbare geld veel te lage waarden heeft:

“Aan de PC te Brussel

Merxplas-Rijkevorsel 16 februari 1833.

Heren,

Ik moet nog even terugkomen op uw brief van 8 feb en mijn antwoord van 12 feb waarin ik voor frs 200 vroeg aan stukken van 1, 2½ en 5 centimes. Maar omdat de waarde van de stukken meer dan 2 × zo laag wordt en de hoogste waarde nu 10 centimes is, overeenkomend met het stuk van 5 cent, zou ik wel heel veel muntstukken nodig hebben voor uitbetaling en de winkeliers ook. Ik neem dus de vrijheid om voor nog frs 1500 aan stukken van 25 en 50 centimes te vragen in aanvulling op de frs 200 in de vorige brief.”

De PC reageert meteen op de vraag van 16 februari: Michiels krijgt niet precies wat hij vraagt maar wel veel ander, en vooral nieuw tinnen geld van serie WRM-3. Vanaf nu zijn er dus naast elkaar twee soorten geld in omloop: geklopt blik (WRM-2) en tin.

“Aan de inspecteur der Koloniën

Brussel 19 februari 1833.

Als vervolg op uw brief van 8 januari hebben we de eer u twee zakken met loodgeld te zenden.

5.000 stuks van 1 centime	frs 50
1.600 stuks van 5 centimes	frs 80
4.000 stuks van 25 centimes	frs 1.000
1.000 stuks van 50 centimes	<u>frs 500</u>
Totaal	frs 1.630

Wat betreft de stukken van 2 centimes die op termijn worden vervangen door 2 ½ centimes hebben we nu niets in voorraad maar omdat we heel veel stukken van ½ centime hebben die zijn geannuleerd, kunnen die makkelijk worden omgesmolten naar 2 ½ centimes.

Wat betreft uw brief van de 8^e dezer maand kunnen we niet genoeg aanbevelen de grootste voorzichtigheid in acht te nemen bij de omwisseling om alle misverstanden en problemen te voorkomen. Na afloop mag u alle ½ cents stukken aan ons terugzenden zodat we die kunnen laten omsmelten en herslaan in 2 ½ centimes stukken¹⁴.

PS. De twee zakken gaan morgen weg met Sr van Gend

19 februari 1833

Inhoud zak 6	5.000 stukken van 1 centime =	frs	50
Inhoud zak 4	1.600 stukken van 5 centimes =	frs	80
Inhoud zak 8	1.000 stukken van 50 centimes =	frs	500
Inhoud zak 3	4.000 stukken van 25 centimes =	frs	1.000"

WRM-2.1 – 20 CT
32 mm

WRM-2.2 – 10 CT
30 mm

WRM-2.3 – 5 CT
27 mm

WRM-2.4 – 2 CT
22 mm

WRM-2.5 – 1 CT
19 mm

WRM-2.1 t/m 2.5, ca. 1 tot 3 gram. De bestaande blikken munten, nu met de devaluatieklop sikkeltje (☺). CT betekent nu centime. De 20 CT is nieuw. Coll. KBR. De serie sikkeltje kent dus een nieuw aangemaakte waarde van 20 CT, waarbij CT niet meer staat voor cent maar voor centimes met ongeveer de waarde van

¹⁴ Dat klopt natuurlijk niet: je kunt blik niet omsmelten in tin, maar het is wel een erkenning dat door de halvering van de waarde de ½ cents stukken overbodig zijn geworden, WN.

de vroegere 10 CT (toen nog cent) zonder sikkel. Het moet voor de gebruikers moeilijk te volgen zijn geweest.

Het gaat dus anders dan Michiels had gevraagd. De helft van het blikgeld wordt ingenomen. De resterende blikken munten worden geklopt met een sikkel en blijven in omloop, er komt een nieuwe waarde van blik van 20 CT en de halve CT verdwijnt. En er komt tegelijk (!) een compleet nieuwe serie van tin. Die wordt na het sikkelgeld besproken.

De nieuwe serie tinnen huismunten uit Brussel 1833

Brussel had aan Baron van Volden al eerder zakken vol nieuw tinnen geld gezonden met als teken erop de aartsengel Michael (maar de 10 en 2 centimes stukken ontbraken nog): de serie WRM-3. Over het model waren ze het kennelijk al heel lang eens gezien de onderste opmerking op het briefje: “29 juli 1830 aan M de Baron teruggezonden drie stukken van elk der typen hierboven”. Daaruit blijkt dat zeker in 1832, maar mogelijk zelfs al vóór de opstand van 25 augustus 1830, de aanmaak moet zijn gedaan. De 5 × 3 proefstukken stammen in ieder geval al van vóór de Belgische opstand (die de PC blijkens de notulen niet had zien aankomen, hoewel het vrijwel voor hun deur was, zodat hun wekelijkse vergaderingen tijdelijk elders waren), zodat de originele waardes mogelijk zelfs in centen (**CENTS**) zijn gedacht zoals ook op de munten staat. Bovendien is er een halve cent aangemaakt die niet eens in omloop is gebracht. De transcriptie volgt de originele tekst, maar het betreft hier centimes, geen centen.¹⁵

De patroonheilige van Brussel: Aartsengel Michaël in gevecht met de duivel

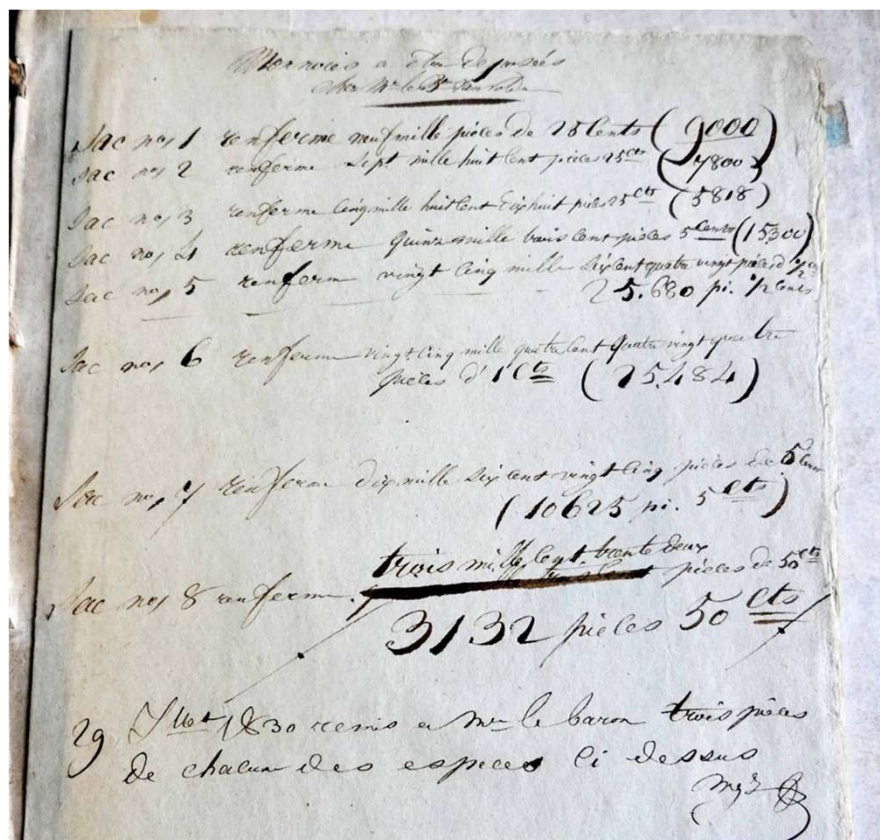
Monnaies a etain déposées chez M le B^{on} van Volden (Tinnen munten, afgeleverd bij M de B^{on} van Volden):

Sac No 1 Ingesloten negenduizend stuks van 25 cents	(9000)
Sac No 2 Ingesloten zeventuizend achthonderd stuks van 25 cents	(7800)
Sac No 3 Ingesloten vijfduizend achthonderdachtien stuks van 25 cents	(5818)
Sac No 4 Ingesloten vijftienduizend driehonderd stuks van 5 cents	(15.300)
Sac No 5 Ingesloten vijftienduizendzeshonderdtachtig stuks van ½ cents	(25.680)
Sac No 6 Ingesloten vijftienduizendvierhonderdvierentachtig stuks van 1 cent	(25.484)

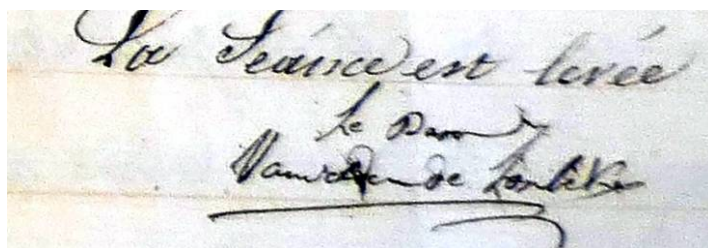
¹⁵ ARA T306 145 mapje Monnaie de convention

Sac No 7 Ingesloten tienduizendzeshonderdvijfentwintigduizend stuks
van 5 cents (10.625)

Sac No 8 Ingesloten drieduizendhonderdtweeëndertig stuks
van 50 cents (3132)

Gezien de handtekening bovenaan lijkt het een notitie van de ontvanger Le Baron van Volden (de Lombeke), hier als secretaris van een PC zitting:

(notulen PC 31 dec 1830)

29 juli 1830 teruggezonden aan M de Baron drie stukken van elk der waarden hierboven.

3132 × .50 =	frs 1566,00	3132 × 0,0080 =	25,056 kg
22.618 × .25 =	frs 5654,50	22618 × 0,0050 =	113,090 kg
25.925 × .05 =	frs 1296,25	25925 × 0,0027 =	69,998 kg
25.484 × .001 =	frs 254,84	25484 × 0,0014 =	35,677 kg
25.680 × .0005 =	frs 128,40	25680 × 0,0010 =	25,680 kg
Totaal	frs 8899,99		269,5-- kg

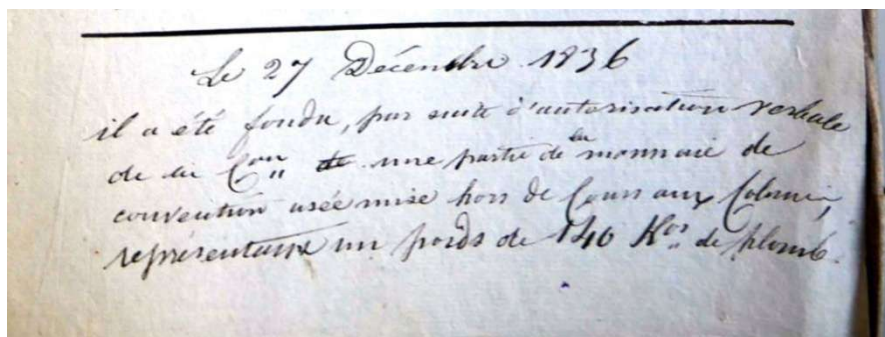
(berekening WN)

Dit is de enige maal dat het over tinnen muntstukken gaat. De vraag is alleen wie die aanmaak heeft gedaan. Er is uitgebreid gezocht naar gegevens bij de Brusselse Munt over de aanmaak, zowel in het archief van 's Rijksmunt dat nu in Den Haag ligt voor mogelijke correspondentie in 1830 als bij de Koninklijke Munt van België voor de periode daarna, maar er is niets gevonden. De aartsengel als makersmerk geeft echter wel te denken. Het geeft zonder twijfel Brussel aan als plaats van vervaardiging. Maar vanouds gebruikte de Brusselse Munt alleen het hoofd van de aartsengel: het engelenkopje. Na het ontstaan van het Koninkrijk in 1818 werd dat een B voor Brussel en een Mercuriusstaf voor Utrecht. In de inventaris van de Koninklijke Munt België staat echter een zinsnede die mogelijk een aanknopingspunt geeft: “De kerntaak van de Munt is de muntslag van nationale munten, ofwel via uitbesteding aan een private partner (zoals in de periode 1832-1930 en opnieuw vanaf 2018), ofwel in eigen beheer (zoals in de periode 1930-2017)¹⁶”. Dan kan ook worden gedacht aan een particulier bedrijf uit die tijd. Als kandidaat komt mogelijk de firma Fonson in aanmerking. Dit Brusselse bedrijf is in 1827 opgericht en is begonnen als knopenmaker voor het leger. Dat maakt het om een aantal redenen kandidaat als producent van de huismunten: het vervaardigen van dit type metalen knopen heeft overlap met het vervaardigen van munten en penningen; er komen soortgelijke technieken bij kijken en de machines om te produceren zijn grotendeels gelijk. Fonson leverde aan het leger, wat betekent dat er connecties met de overheid waren. De PC van de Maatschappij van Weldadigheid bestond uit Brusselse notabelen en onderhield ook intensieve contacten met de overheid. En het bedrijf was in Brussel gevestigd wat dat ‘muntteken’ kan verklaren¹⁷. Ongeveer tien jaar later produceerde ook de firma G. van Maanen & Zoon uit Den Haag koperen knopen en huismunten voor de Maatschappij van Weldadigheid in Noord-Nederland (Nijluning 2022, p. 91 e.v.). Maar het definitieve antwoord is er pas als er stempels of administratie wordt gevonden.

¹⁶ Inventaris archief Koninklijke Munt België 1814-2017 Nummer toegang 1 667 Algemene beschrijving van het archief II Geschiedenis van archiefvormer en archief paragraaf 3 Bevoegdheden en activiteiten, p. 14.

¹⁷ Suggestie L. Lennaerts

De meeste van deze huismunten zullen echter niet gebruikt zijn. De PC was heel zuinig met het in omloop brengen zoals we zullen zien. Op de nog te bespreken balans van Michiels van 18 maart 1839 staat dat er voor frs 3700 aan tinnen geld in omloop was gebracht (plus frs 960 aan sikkelgeld). Er is een melding van het omsmelten van overtollig geld: “Op 27 december 1836 is na mondelinge toestemming van de PC een partij gebruikt loodgeld omgesmolten van de koloniën, met een gewicht van 140 kg lood” (maar eigenlijk tin dus). Dat is ongeveer de helft. Maar we weten het niet. Bij de afschaffing komen we er op terug.

WRM-3.1 – 50 CT
26 mm

WRM-3.2 – 5 CT
23 mm

WRM-3.3 – 5 CT
20 mm

WRM-3.4 – 5 CT
19 mm

WRM-3.5 – 5 CT
18 mm

WRM-3.6 – 5 CT
16 mm

WRM-3.7 – 5 CT
14 mm

WRM-3.1 t/m 3.7, ca 1 tot 8 g. Voorzijde *RM* en muntteken aartsengel Michael, keerzijde waarde en **CENTS**. Coll KBR.

De inspecteur bevestigt op 26 februari de ontvangst van het nieuwe geld dat hij in omloop bracht. Hij wil er graag nog stukken van 20 en 15 centimes bij (zoals de PC zelf had voorgesteld). Maar die zijn er niet, die zouden geslagen moeten

worden. Hij kan wel stukken krijgen die nog wel in reserve zijn; die worden hem toegezonden. Maar deze vraag van hem kan de reden zijn geweest dat er nieuwe 20 centimes stukken van blik zijn aangemaakt.

“Aan de inspecteur der Koloniën

Brussel 1 maart 1833

We zijn zeer voldaan uit uw brief van 26 feb te vernemen dat de omwisseling snel en ordentelijk is verlopen. We voegen hier nog de 68 centimes bij die misten in de twee zakken van samen frs 1630: 1×50 , 1×10 , 1×5 en 3×1 centimes. We informeren u dat we geen munten over hebben om stukken van 15 en 20 centimes te laten slaan. Omdat dat ook heel kostbaar zou zijn en omdat er veel stukken van 1, 5 en 25 centimes zijn denken we dat die laatste makkelijk dat tekort kunnen aanvullen. Als u meldt welke stukken u nog wenst sturen we die per omgaande toe.

De PC”

Nu het nieuwe geld in omloop is kan het ingewisselde geld terug, voor zover het niet geklopt is voor een nieuw leven in roulatie. De inspecteur schrijft:

“Aan de PC te Brussel

Merxplas-Rijkevorsel 5 maart 1833.

Hierbij ontvangt u het buiten gebruik gestelde loodgeld ten bedrage van f 1454,52 of frs 3078,35 in muntstukken.

10 cent	f 752,90 =	7529 stuks
5 cent	f 485,55 =	9711 stuks
2 cent	f 170,18 =	8509 stuks
1 cent	f 30,93 =	3093 stuks
$\frac{1}{2}$ cent	f 14,96 =	2992 stuks
Samen	f 1454,52 =	31.834 stuks”

Op 21 maart 1833 geeft hij ook aan hoeveel geld er in omloop is gebleven. Dat moet frs 959,97 zijn geweest zoals straks bij zijn balans zal blijken. Terwijl hij dus voor frs 3078,35 inlevert ontvangt hij maar frs 1630 aan nieuw geld. De PC besluit het ingeleverde geld op het bureau te bewaren voor later gebruik. Een groot deel van het blikgeld moet met de sikkel geklopt zijn en nog circuleren. Het nieuwe (blikken) muntstuk van 20 centimes wordt wel aangekondigd maar het moment van in omloop brengen wordt nergens genoemd. De PC wil nu een overzicht zien van de stukken die in omloop gebracht zijn naast wat er nog in omloop is en hoeveel stukken verloren zijn en het aantal stukken dat in francs en centimes is omgezet maar dat is niet vastgelegd.

Maar als Michiels op 18 maart 1839 de balans opmaakt, weet hij exact hoeveel van het oude blikgeld er nog in omloop is:

In feb 1833 beschikbaar gebleven na de conversie van *f* naar frs

Stukken van 10 centimes	frs	853,80
Stukken van 5 centimes	frs	77,55
Stukken van 1 centimes	frs	28,62
Totaal	frs	959,97

Op 9 maart 1833 is er nog voor frs 1000 aan tinnen 25 centimes stukken nageleverd. In totaal is er inclusief de latere naleveringen in gebruik:

1833 19 feb brf PC

Stukken van 1 centimes	frs	49,85
Stukken van 5 centimes	frs	80,15
Stukken van 25 centimes	frs	999,50
Stukken van 50 centimes	<u>frs</u>	<u>500,50</u>
Totaal	frs	1630,--
1833 9 mrt brf PC stukken van 25 centimes	frs	1000,--
1835 dec extra geleverd door de directie 1 centime	frs	56,70
1838 27 feb brf PC stukken van 5 centimes	<u>frs</u>	<u>50,--</u>
Totaal	frs	3696,67

De blikken halve cent is kennelijk vrijwel volledig ingewisseld zoals de PC ook op 19 februari schreef, want die stukken zijn nergens meer bekend. Moeilijker te volgen is waarom de nieuwe tinnen 2 centimes en 10 centimes stukken nu in collecties voorkomen maar niet in de correspondentie vermeld worden. Het waren in feite overbodige stukken doordat er zoveel sikkeltgeld in omloop bleef. Maar ze zijn wel aangemaakt en dus waarschijnlijk ook besteld bij de Munt te Brussel, toen formeel nog onderdeel van de Rijksmunt. De ontwerper is niet bekend. Ook de stempels zijn niet meer aangetroffen.

De huismunt is nu in gebruik in zowel de vrije koloniën als het depot. Over winkelkaartjes wordt niet meer geschreven.

Michiels is van het begin af aan ongelukkig geweest met de invoering van huismunten in de vrije koloniën. Deze brief aan de PC laat dat zien. Maar de bange, graag controlerende heren in Brussel zien niets in afschaffing.

“Aan de PC te Brussel Merxplas-Rijkevorsel 14 januari 1834.
(in de kantlijn in rood: deze brief heeft geen vervolg gekregen, zie het Proces Verbaal van 16 januari)

Heren,

Het is een plicht voor de directie om het lot der kolonisten te verbeteren, vooral als dat ook voordelig is voor de economie van de Maatschappij. Ik zou dan ook

graag steun zien voor mijn voorstel in deze brief. In het begin kregen de kolonisten een salaris dat niet alleen in hun onderhoud voorzag maar ook in staat stelde tot een verkwistend leven. De directie was dus indirect verantwoordelijk voor de onregelmatigheden. Een van de maatregelen was de invoering van *monnaie de convention*. Maar hoewel dat geen onjuiste weg was, was het schadelijk voor de Maatschappij en slecht voor de moraal van de kolonisten. De kolonisten die gewend waren aan een onregelmatig leven vonden middelen om aan zilvergeld te komen door spullen te verkopen tegen een verlies tot wel 100% maar de Maatschappij verloor er ook op, doordat de kolonisten eisten dat de artikelen in de koloniewinkel tegen gelijke prijzen als in de omgeving werden verkocht hoewel ze hoger moesten worden ingekocht door het krediet. Zo leden de winkels verlies op verlies, ook al doordat de winkelier betaald moest worden. Dit is dus een verkeerde weg die moet stoppen. De kolonisten kunnen beter een lager salaris in zilvergeld krijgen dan dit in *monnaie de convention*.

Door de omstandigheden en door een goede directie zijn de kolonisten beter geworden door het rapport van hun 'moralité'. Ze kunnen beter met geld omgaan en hebben effectieve middelen om dat te doen. Het noodgeld heeft altijd aanleiding gegeven tot bittere klachten en beschuldigingen aan de directie. Laten we dus het noodgeld in de vrije koloniën afschaffen tot voordeel van de kolonisten en de geldeconomie van de Maatschappij. Zijn de vrije kolonisten vrij als ze geld krijgen dat alleen in de koloniewinkel wordt gebruikt? Nee. Ze zijn net zo gevangen als de gedetineerden in het depot. Laten we de voordelen van de afschaffing eens nagaan. In de eerste plaats besparen we ons het salaris van de winkelier en ook de inkoopverliezen verdwijnen. De kolonisten zullen applaudiseren en de waardering in de omgeving zal toenemen. De kolonisten worden vrijer en kunnen allerlei beroepen oppakken zoals bakker, kleermaker, schoenmaker, winkelier etc. Het wordt een gelukkig dorp. De kolonisten worden nu ten onrechte van hun vrijheden beroofd. Maar bij de bedelaars ligt dat anders. Niet alle bedelaarskolonisten zullen die vrijheid aankunnen. Ik dring er dus met al mijn kracht op aan om een zo grote fout te herstellen. En de kolonisten die fouten maken kan men weer in lood gaan uitbetalen zodat er weer een straf bestaat op fout gedrag. Ik hoop dat de PC het belang inziet van mijn vraag en dat ze niet de verkeerde keuze maakt.

Michiels."

In de notulen van 16 januari 1834 staat: "De PC ziet geen enkele noodzaak om de huismunt in de vrije koloniën af te schaffen". De zaak wordt aangehouden. Maar in de emotionele dankbrief van de kolonisten aan de PC na de afschaffing blijkt hoezeer Michiels gelijk had met zijn observaties.

Op 7 september 1837 worden valsemunters gestraft.¹⁸ Een zekere DeClimmer moet acht dagen de gevangenis in wegens het gebruik van vervalste munten. De

¹⁸ ARA T306 11.

inspecteur geeft aan de PC informatie over de methode voor het vervalsen van loden munten door zekere bedelaars, de mogelijkheid om dat te herkennen en de schade voor de Maatschappij. De vervalsing zal zeker de geklopte blikken muntjes hebben betroffen; de geslagen tinnen munten leenden zich daar veel minder voor. Ook in andere gevangenschappen werden blikken munten wel nage-maakt.

Soms wordt er versleten geld ingenomen, zoals in maart 1838. Het zal het zachtere tinnen geld zijn; het blik (vertind staal) bleef waarschijnlijk steeds wel herkenbaar:

“Aan de PC te Brussel

Merxplas-Rijkevorsel 5 maart 1838.

Heren, hierbij ontvangt u retour de gebruikte stukken:

25 centimes	frs	185,--
10 centimes	frs	4,20
<u>5 centimes</u>	<u>frs</u>	<u>37,30</u>
Samen	frs	247,35

Dit zit in drie verschillende kistjes, samen in een grote kist, gemerkt SDB”

De afschaffing van de huismunt in de twee vrije koloniën in 1839

In het bedelaarsdepot is altijd een stevige inkwartiering van het Belgische leger om voorbereid te zijn als de bedelaars in opstand zouden komen. De leiding-gevende daarvan is Generaal Langermann. Geleidelijk aan raakt die steeds meer betrokken bij het reilen en zeilen in de koloniën (waar het steeds slechter gaat met zowel draagvlak als financiën), en hij steekt zijn mening daarover niet onder stoelen of banken. Michiels is daar zeker niet doof voor, want de opmerkingen snijden wel hout. Uiteindelijk neemt Langermann zitting in de Centrale Commissie, een soort raad van toezicht, ook op de PC. Van daaruit geeft hij ongevraagd zijn adviezen. In de notulen van de PC staat op 29 november 1838: “De brief van Langermann geeft veel stof tot spreken. Hij wil de winkels in de vrije kolonie en de huismunten afschaffen”. Een paar maanden later schrijft de PC aan de inspecteur:

“Aan de inspecteur der Koloniën

Brussel 22 feb 1839.

Het rapport dat u ons zond op de 11^e feb conform de uitnodiging van Generaal Langermann om uw advies te geven op zijn voorstellen tot verbetering van de situatie in de koloniën en de brief die hij ons zond op de 14^e hebben geleid tot een lange beraadslaging. We nodigen u uit daar ook aan deel te nemen. Het eerste hoofdstuk over *la monnaie de convention* heeft gisteren onze hele vergadering beheerst gezien het financiële en morele aspect ervan. We beperken ons nu tot de vraag hoe de directie het loden geld kan intrekken zonder extra kosten voor de invoering van zilvergeld. We zien zelf niet hoe dat zonder kosten kan.

We denken dat het kapitaal dat nu in de drie koloniën uitstaat conform is aan de bijlage in de correspondentie hierover. Want de boekhouder heeft hierover geen inzage in het register. Dat zou overigens wel een apart hoofdstuk daar kunnen worden. Dat kapitaal is volgens ons frs 2680, bestaande uit drie zendingen op 19 februari 1833 van tezamen frs 1630, op 9 maart van frs 1000, op 27 februari 1838 van frs 50. Daarvan moet worden afgetrokken wat de inspecteur heeft teruggezonden op 5 maart 1833 wegens onbruikbaarheid en verandering van monetair systeem van *f* naar frs. Die frs 2680 gaat alleen over de vrije koloniën waar nu sprake is van intrekking. Maar hoe kan men het werkelijke bedrag in omloop vaststellen? We wachten op uw antwoord.

De PC.”

De PC wil dus exact weten hoeveel geld overal aanwezig is. Op 26 februari geeft Michiels het gewenste overzicht:

“Er is aan blikgeld in omloop gebleven

	frs	959,97
De commissie heeft me gezonden op 19 feb 1833	frs	1630,--
En op 9 maart 1833	frs	1000,--
En op 27 feb 1838	frs	<u>50,--</u>
Totaal	frs	3639,97
Ik heb teruggezonden op 5 maart 1838	frs	247,35
Zodat er nog resteert	frs	3392,62

Dat zou verwerkt moeten worden in de rekening courant met de PC.

Er is geen aparte som voor de vrije kolonisten. De kolonisten worden betaald naar hun werk. Dat varieert naar het seizoen en de bezetting. Maar het totaal in hun handen zal niet meer zijn dan frs 150. Ik hoop dat dit voldoende zal zijn voor de PC om een beslissing te nemen.

Inspecteur Michiels”

Voor wie dacht dat het nu klaar is: nee. De PC heeft alleen maar meer vragen:

“Aan de directie

Brussel 10 maart 1839.

U bracht de PC ter kennis in de brief van 26 feb dat het kapitaal aan loodgeld in de koloniën frs 3392,62 bedraagt. Maar is er ook eenzelfde hoeveelheid zilvergeld in kas? De kolonisten bezitten samen ongeveer frs 150. Hoeveel zou er in het depot in omloop zijn? Waarschijnlijk evenveel ondanks het verschil in bevolking, in aanmerking genomen dat de bedelaars niet de hele dag werken. Als we weten hoeveel er in de kolonie is weten we ook wat er bij de speculanten in Turnhout of elders is die genoeg vertrouwen in ons hebben om zolang te wachten tot ze de gelegenheid krijgen bij het bureau om te wisselen dat daarvoor altijd wat wisselgeld in huis moet hebben. Zo is het eenvoudig vast te stellen

hoeveel geld er te veel is in de kolonie en ook niet nodig bij de directie. Maar toch als men de brief van 16 februari 1833 nog eens bekijkt, lijkt al dat geld toch echt nodig (frs 1700 ongeveer) boven dat wat er al was. Dus alvorens een besluit te nemen moeten we weten:

1. Of voor het in te nemen loodgeld van frs 3392,62 evenveel zilvergeld in kas is
2. Hoeveel loodgeld er in het depot nog in omloop is
3. Hoeveel loodgeld er in de vrije kolonie in omloop is
4. Hoeveel loodgeld er nu in kas is
5. Hoeveel loodgeld er in handen van vreemden is
6. Of, zoals nodig is, het zilvergeld in kas in gelijke stukken is als het in te wisselen loodgeld (of zit een stuk van de waarde in de winkelvoorraad en in dat geval voor hoeveel waarde?)
7. De PC nodigt de directie uit helder te verklaren dat de inwisseling plaats kan vinden zonder extra geld van de Maatschappij nu en later.

Dan hoopt de PC te kunnen beoordelen of de omwisseling plaats kan vinden.”

Maar ondertussen voelt de PC de grond snel onder haar voeten wegzakken: op 7 maart 1839 is de afschaffing van het koloniegeld in de vrije koloniën onder voorwaarden al geaccepteerd door de Centrale Commissie. Bovendien wordt het humeur van Michiels door hun brief nogal op de proef gesteld. Met name in vraag 7 lijkt de PC bij voorbaat alle verantwoordelijkheid van zich af te willen schuiven naar Michiels toe. Hij schrijft terug:

“Aan de PC

Rijkevorsel-Merxplas 18 maart 1839.

De PC komt in haar brief van 10 maart 1839 opnieuw terug op de inwisseling van het loodgeld in de vrije koloniën met verschillende vragen waarop ik nu ga antwoorden. Maar ik wil eerst zeggen dat toen de PC in februari 1833 het loodgeld meende nodig te hebben er toen niet zo veel zorgen waren. Sindsdien is de bevolking verdubbeld maar het loodgeld is nooit helemaal in omloop gekomen, deels is het nog steeds in kas. Dat is ook nodig, want, mijne heren, om een continue levering te bieden naast de wekelijkse betalingen aan de kolonisten en de bedelaars moet er een zekere reserve zijn:

1. Voor de winkeliers om probleemloos hun inkopen te doen
2. Ter beschikking van de onderdirecteur voor zijn werkzaamheden
3. In de kas van de directie, afhankelijk van de omstandigheden.

Ik beantwoord nu de vragen.

1. Nee, tegenover de frs 3392,62 aan loodgeld is geen zilvergeld in kas.
2. en 3. Het is totaal onmogelijk de hoeveelheid geld afzonderlijk in omloop vast te stellen, daarvoor loopt het ook teveel door elkaar: vrije kolonisten kopen in de depotwinkel wat ze nodig hebben en ze werken soms ook in het depot.

3. Bij de diverse beampten is nu in kas:

In kas bij de Inspecteur	frs 2149,48
In kas bij de chef de bureau	frs 530,96
In kas bij de onderdirecteur	frs 123,87
In kas bij de winkelier vrije koloniën	frs 139,41
In kas bij de winkelier depot	frs 201,26
In kas bij de opzichter fabriek	<u>frs 20,01</u>
Totaal	frs 3164,99

4. De directie geeft nooit loodgeld aan vreemden en verbiedt dat de kolonisten ook. Ze weigert het ook terug te wisselen. Als een kolonist zilvergeld nodig heeft voor buiten de kolonie wisselt de directie dat voor hem. Als er geen kasgeld is komt er een schuldbekentenis.
5. Nee, in kas is zilvergeld verschillend van loodgeld. Er is niets gemeenschappelijk en het hangt niet van elkaar af. De directie betaalt de kolonisten altijd uit in loodgeld. Daarom heeft de directie ook geen zilvergeld in bezit.
6. Ik begrijp niet goed wat de PC hier bedoelt als ze mij uitnodigt te verklaren dat alles goed zal gaan. Ik wil wel zeggen dat het loodgeld nooit heeft bijgedragen tot onderhoud van de kolonie. Het was voor de vrije kolonisten altijd een disciplinaire maatregel zoals bij de bedelaars om ontsnappen te voorkomen. Als dat achter de vraag zit van de PC ga ik daar mijn best voor doen onder voorbehoud dat het vervangend geld op tijd hier komt. Tot slot: de PC zal zien dat het loodgeld onder de kolonisten bedraagt frs 284,33. In geval van omwisseling mag de PC frs 3832,52 sturen, anders frs 3439,04. Ik wacht op antwoord van de PC voor verdere actie.”

De inspecteur geeft aan de PC ook nadere details over het koloniegeld in dezelfde brief van 18 maart 1839. Hij stuurt een balans mee zoals hij die heeft opgemaakt (de boekhouder was hier kennelijk niet toe in staat). Dit is een essentieel stuk waaruit oplagecijfers zijn gehaald voor de catalogus.

Balans van de huismunt op 18 maart 1839

In februari 1833 beschikbaar gebleven na de conversie van *f* naar frs (dus het sikkeltgeld WRM-2):

Stukken van 10 centimes	frs 853,80
Stukken van 5 centimes	frs 77,55
Stukken van 1 centimes	<u>frs 28,62</u>
Totaal	frs 959,97

1833 19 februari brief PC (WRM-3)

Stukken van 1 centimes	frs 49,85
Stukken van 5 centimes	frs 80,15
Stukken van 25 centimes	frs 999,50

Stukken van 50 centimes	<u>frs 500,50</u>
Totaal	frs 1630,--
1833 19 februari brief PC stukken van 25 centimes	frs 1000,--
1835 dec extra geleverd door de directie 1 centimes	frs 56,70
1838 27 feb brf PC stukken van 5 centimes	<u>frs 50,--</u>
Totaal (WRM-3 totaal)	frs 3696,67
UIT: 1838 5 maart ingenomen door de PC	frs 247,35
In kas bij de Inspecteur	frs 2149,48
In kas bij de chef de bureau	frs 530,96
In kas bij de onderdirecteur	frs 123,87
In kas bij de winkelier vrije koloniën	frs 139,41
In kas bij de winkelier depot	frs 201,26
In kas bij de opzichter fabriek	<u>frs 20,01</u>
Totaal	frs 3164,99
In bezit bij vrije kolonisten en bedelaars	<u>frs 284,33</u>
Totaal	frs 3696,67
In voorraad en niet gebruikt	frs 1289,56
Nu uitstaand: 3696,67 – 247,35 =	<u>frs 3449,32</u>
Totaal	frs 4738,88

Het bedrag dat de vrije kolonisten en bedelaars in bezit hebben rekt hij dus terug uit de andere posten. Bovendien vermeldt hij hier (jammer genoeg ongespecificeerd) de ongebruikte geldvoorraad. Het totaal aan niet omgesmolten geld is dus frs 1289,56 + 3696,67 = frs 4986,23 van de frs 8899,99 die van Volden had ontvangen plus frs 959,97 aan sikkelgeld = frs 9859,96. Er is dan 140 kg = frs 9860 – 4986 = frs 4874 omgesmolten.

Maar dan gaat het snel. Na bestudering van deze nieuwe details besluit de PC:

“Gezien het besluit van de Centrale Commissie van 7 maart waardoor de PC zich voldoende bevoegd voelt om in de vrije koloniën het koloniegeld af te schaffen conform het voorstel van Generaal Langermann, honorair lid van de Centrale Commissie, en gezien het rapport van de inspecteur der koloniën van 11 februari¹⁹ en de brieven van de inspecteur der koloniën van 26 februari en 18 maart, trekt de Permanente Commissie van de Maatschappij van Weldadigheid in de vrije koloniën het koloniegeld in. Hiervan zal onmiddellijk bericht worden gedaan aan de inspecteur die wordt uitgenodigd de datum vast te stellen van de uitvoering van deze maatregel en om het loden geld terug te zenden aan de Permanente Commissie die er dan over kan beschikken.”

¹⁹ dat we niet kennen, WN.

Michiels moet dus zelf maar bedenken hoe het koloniegeld wordt ingetrokken, als ze het ingenomen geld maar terugkrijgen. Ook de sluiting van de winkel in de vrije koloniën en de positie van winkelier Aerts die de winkel tot zijn voordeel drijft waarbij hij een van de dames van de Maatschappij inhuurt voor frs 50 per jaar is zijn zaak. Maar de PC wil hem toch wel eens in het echt spreken: hij mag naar Brussel komen.

“Aan de inspecteur der Koloniën

Brussel 22 maart 1839.

We brengen te uwer kennis dat de Centrale Commissie op 7 maart heeft besloten, gevolgd door de beraadslaging in de PC op 21 maart, dat het loodgeld wordt afgeschaft in de vrije koloniën. We vragen u derhalve ons mede te delen hoe dat gedaan kan worden. U hebt dit al aangegeven op 18 maart in uw brief. De PC heeft gisteren ook besloten om u uit te nodigen om komende donderdag om 12 u te verschijnen in onze zitting, Rue des Sols, het oude Hôtel des Finances, om deel te nemen aan de discussie over de andere voorstellen van Langermann. We denken dat u wel twee dagen gemist kunt worden in de koloniën. We kunnen dan ook spreken over de punten in uw vertrouwelijk rapport van 11 februari. In afwachting van het genoegen u te zien mag u de ontvangst van deze brief bevestigen.

De PC”

Op 28 maart verschijnt Michiels in de PC vergadering in Brussel. Er zijn veel punten te bespreken. Om enige indruk te geven hoe een dergelijke vergadering verloopt worden hier wat agendapunten weergegeven. Als eerste mag Michiels van de PC proberen een woedende schuldeiser te kalmeren die nog frs 1600 aan rente tegoed heeft. Daarna komt zijn voorstel van oktober om 20 koeien aan te kopen weer eens aan de orde. Dat worden tien maanden lang twee koeien per maand, anders wordt het te duur. Dan is er weer een schuldeiser aan de beurt. Ook wordt nog een verzoek afgewezen van een bedelaar in het depot die vrije kolonist wil worden. Daarna is het hoofdonderwerp aan de beurt. Michiels mag met winkelier Aerts afspreken hoe die zijn winkel gaat beëindigen en de voorraad te gelde mag maken. Hij huurt het pand voor frs 50 per jaar. Ook de andere kolonisten mogen vanaf nu elk beroep kiezen dat ze willen in hun huurhuis, mits in overeenstemming met het politiereglement. Er zijn nogal wat vragen aan de inspecteur nu hij er toch is, maar over de grote omwisseling wordt niet eens meer gesproken.

Maar dan opeens is het al gebeurd! Michiels meldt dat de omwisseling van het koloniegeld in de vrije koloniën de 14^e april heeft plaatsgevonden. Hij draagt de huur van de winkel van ex-boutiqueur Aerts over. De PC reageert er nauwelijks op. Michiels heeft aan de PC frs 3818,78 overgedragen in loden (= tinnen en blikken) munten. Nu moet er natuurlijk worden nagetekend.

“Aan de inspecteur

Brussel 2 mei 1839.

De koffer met loodgeld waarvan u de komst aankondigde op 20 april 1839 is vandaag aangekomen. Na verificatie zullen we u de bevindingen meedelen.”

Secretaris Cattoir meldt dat het resultaat van de verificatie van het ingeleverde loden geld door de Directie der koloniën conform de eerste telling zou moeten zijn: frs 3818,78. Daarbij moet nog frs 1000 die de Directie bewaart voor het bedelaarsdepot, samen frs 4818,78. Maar op 18 maart was er slechts frs 4738,88 aanwezig. Het verschil is dus frs 79,90. De inspecteur krijgt bericht dat het klopt, het kleine verschil laten ze zitten.

Het totaal aan niet omgesmolten geld is dus frs 1289,56 + 3696,67 = frs 4986,23 van de frs 8899,99 die van Volden had ontvangen plus frs 959,97 aan sikkeldgeld = frs 9859,96. Van die frs 4986,23 is ingeleverd frs 3818,78 (en al eerder als versleten geld frs 247,35 = 4066,13) en is nog frs 1000 in roulatie voor het bedelaarsdepot = 5066,13. Er is dan 140 kg of ongeveer frs 9860 – 4986 = frs 4874 omgesmolten.

Op 4 juli 1839 meldt inspecteur Michiels dat er een nieuw cabaret²⁰ geopend is, nota bene in de vrije koloniën met veldwachter Van Hulst als cabaretier, en dat voor hem ontslag zal worden gevraagd als hij niet wil afzien van zijn nieuwe beroep. Daar is de PC het wel mee eens. Maar ze betuigt wel haar ontevredenheid over deze wanorde die mogelijk het gevolg is van de afschaffing van de koloniemunten kort geleden. Door vrij spel te geven aan de commercie is de PC niet eens ingelicht over de plannen voor het cabaret. Maar Van Hulst kiest ervoor om veldwachter te blijven en stopt dus als cabaretier.

Blijdschap en afscheid

De bewoners van de vrije koloniën richten zich nu collectief tot de Permanente Commissie (in het Nederlands/Vlaams, hier letterlijk geciteerd, terwijl de verplichte voertaal steeds Frans was) in een roerende brief die duidelijk maakt hoezeer Michiels al in 1834 gelijk had, om te bedanken voor de afschaffing van de koloniemunten.²¹ Ook de onderdirecteur van de vrije koloniën, sousdirecteur Janssens, en de onderwijzer ondertekenen deze.

“Aan de Heeren leden der Kommissie van Weldadigheid der

Vrije Volksplanting Wortel

27 april 1839

Hoogagtbaere Heeren!

Met een hart doordrongen van dankbaarheid, komen wij in alle eerbied ued onze voldoeningen te betuigen; eenen wensch sedert eene reeks van jaren is thans bij ons verweezenlijkt; het was op 15^e deezer, dat wij onze uytbetaalingen voor

²⁰ Wat cabarets zijn wordt aan onze verbeelding overgelaten, het lijken een soort kroegen waar ook wordt opgetreden met muziek en drank.

²¹ T306 50 Diverse brieven

d'eerste rijs in gangbare munten ontvingen; hetgeen onder ons eene algemene vreugd en gehele verleving veroorzaakt heeft, overmits deze munten ons in de zaamenleving eene ruyme vrijheyd toekent, en uyt hoofde dezer vrijheid geen kleyn nut berekent.

Ulieden, voorzigtigheid heeft uit vrees van misbruyken voorheen gemeynd ons deze gratie niet te kunnen toestaan. Doch mijnheren, gevoelende de bezwaren van onze huys noodzakelijkheid, begrijpen onze verbintenissen en twijfelen niet ued de verzekering te doen, dat de moraliteit bij ons ten hoogste prijzen staet, en dat ons gedrag zal beantwoorden aan de billijke hoop van een weldadige kommissie onder wiens bescherming onze belangen geplaatst zijn, en die zich voor dezelve naiverig toont te wezen; Ja mijnheeren wij zullen ons poogen weerdig te maeken in de verdere concessien dewelke de toestand onzer colonie nog vraegt.

Dit schoon en belangrijk ontwerp wij konnen het niet verbergen zien wij zedert lang jaer aan jaer onder alle opzigten vervallen van het doeleinde hetgeen men zig in deszelfs inrigtingen heeft voorgesteld en dus treurig zijn onze vooruitzigten, derhalve wenschen wij met ongeduld te vernemen dat ulieden werkzame bezorgtheid de schikkingen beraemen, dewelke onze noodwendigheden voorzien en onze gemeynte, daar wij de eerstelingen van zijn, het bestaan verzekeren.

Gelieft intusschen mijne heeren onze ootmoedige dankzeggingen te aanvaarden, die vol erkentenissen ons handteken vervoegen en d'eer hebben ons te noemen Uw nedrige onderdanen, inwoonders der Vrije Volksplanting van Zuyd-Frederikxoord

(Vanhuls, F Binnemans voor mijn vader, Jacobs voor mijne moeder Chasseur, L Moerman, voor mijn moeder schreurs, voor Van Horenbeek, voor mijn vader Huyssens, voor J Brusselmans, Lukers, van Dingenen, Gadisseur, Jan de Gref, patrijtius, Aminandus, Jacobus Minne, P. Jeuris, Goemaere, Cornille, Voor Du-jardin, ...)"

En pastoor Lambreghts schrijft in dezelfde brief:

"Hoogedelbare Heeren, deelende in de algemeene freugde en opgebeurdheid der bewoonders van der kolonie jegens de afwisseling en invoering der gang-bare geld, waarmede ued genadige aendagt hier wel heeft willen deelen haestte ik noch gaerne hier al mijn kerkenkasse toe te dragen en mag ik in de naam van alle dewelke in de vruchten van al liefdadigheid haar aandeel hebben, in welkers handteeken men op het tegenwoordige (bij onvermogen in schrijven) niet geplaatst vind, verklaren dat hun allen deselfde gevoelens van dank en hoogste voldoening besielen met welke ik ben

Uw ootmoedige dienaar J. Lambreghts pastoor onder onderhoorige Volksplantinge. (Wellens voor vrouw Mertens, voor Van Kaster, voor Meentjens, Abrams voor Boon, Joannes Baptista de Paepe, B. van Steenkiste, voor de weduwe de Wael, (...) 2^e kolom: Janssens sous directeur, Marinus onderwijzer).

Voor mijne vader
 Voor mijne moeder *Heusemeur*
Smockman
 Voor mijn moeder *schreurs* *van der Hilt*
 Voor *San* *Stooren* *Geuk*
 Voor *g* *Wijfel* *maas* voor mijn vader
 Voor *San* *Thurissen*
Andreas van Dingenen *Afkeim*
van De gref *M. van de Rode* *Joseph van Dingenen*
van de selde *deyken* *Booy*
gaddeur *J. Lueson* *van der*
patrynus *aminandus* *Jacobus Minne*
dejeuris *Gourman* *Cornille*
 Voor *Lafarden* *Jr* *Duraet*

1. by antoniogea: hyndelovige niet geplaatst stid, stichtueren, dat kan
 in. theogea
 alle de hefte gevelen van bank en hangde schouderige
 te helen met welke. ik kan
 j 6 Wellens Voor al oetelovige. Nieuw
 Kroon Mertens J. hachbryts
 Voor Jan Rafter Rijk. aar. onderloovige schouderige
 Voor Meintje
 Abrahams voor Boon (Gland, duns duns
 Joannes Baptista de paape (Wassend
 Di. Van Stenheste onderloovige)
 Voor de Medine de wal
 Voor erbant
 Voor g. g. geest

Op 20 april 1841 wil inspecteur Michiels graag 1000 muntstukjes van 1 centime koloniegeld in lood voor het bedelaarsdepot. De PC schrijft hem:

“Aan de inspecteur

Brussel 10 mei 1841.

Ter voldoening aan de paragraaf in uw brief van 20 april jl zenden we hierbij 1000 stuks van 1 centime = frs 10 aan loodgeld in een zak met de letters SB. Wilt u dit bevestigen met verwijzing naar de brief van 2 mei 1839? Wat betreft uw voorstel een ander type noodgeld in te voeren denken we dat niet in overweging te moeten nemen, omdat het moment weinig opportuun is voor deze innovatie [de maatschappij was inmiddels bijna failliet en hield in 1842 helemaal op te bestaan door gebrek aan geld en vooral draagvlak, WN]”.

Hierna komt de huismunt niet meer in de stukken voor. De vrije koloniën werken dus nu met gewoon (Belgisch) geld; het bedelaarsdepot rekent nog steeds in huismunt. Dat zal zo blijven tot de laatste bedelaar in 1842 is vertrokken. Op 1 oktober heeft de PC zich ontbonden en houdt het depot op te bestaan.

Conclusies

Alle zes vragen uit de probleemstelling aan het begin (besluitvorming, uiterlijk, productieplaats, van cent naar centime, afschaffing en vooral de nieuwe inzichten met betrekking tot de drie series zoals weergegeven in de catalogus), hebben in dit artikel een antwoord gekregen.

1. Met de identificatie van de blikken serie huismunten WRM-1 als oudste huismunten van de *Société de Bienfaisance Méridionale* is een logische verklaring voor de klopping op WRM-2 gegeven: het is de omschakeling van het Nederlandse muntstelsel naar het Belgische.
2. De vondst van het mapje *Monnaie de convention* in ARA T306 145 betekende dat de omwisseling in februari 1833 en de afschaffing in de twee vrije koloniën in maart 1839 goed gevolgd en met oplagecijfers verduidelijkt kon worden.
3. De invoering van de blikken 20 centimes en 2 centimes met sikkels, WRM-2.1 en WRM-2.4, is in de archieven niet terug te vinden.
4. Het ontwerp voor het tinnen geld WRM-3 is al voor de Belgische opstand van 25 augustus 1830 gemaakt. Dat verklaart ook dat er **CENTS** op staat in plaats van centimes, **C^{es}** of **c** zoals op al het Belgisch gevangenisgeld van 1833 en daarna en dat er ook een waarde van een halve cent is geslagen die niet in omloop is gebracht.
5. Heel bijzonder is dat in februari 1833 een deel van het blikgeld ingeleverd is en een ander deel geklopt met de sikkels terwijl tegelijk de nieuwe serie WRM-3 werd uitgegeven. Zo ontstonden er naast elkaar twee soorten geld, beide in centimes.

6. De PC had voor frs 8900 aan munten van WRM-3 besteld in Brussel en voegde daar frs 960 aan sikkelgeld bij, samen frs 9860, maar gebruikte uiteindelijk maar frs 4986. De andere helft van WRM-3 is waarschijnlijk tamelijk geruisloos op 26 december 1836 omgesmolten.
7. In het bedelaarsdepot, kolonie 3, zijn de huismunten nooit afgeschaft. Er bleef daar na 1833 voor frs 1000 in roulatie. Ze raakten buiten gebruik toen de bedelaars in 1842 allemaal waren vertrokken.
8. Zoals wel vaker had de inspecteur op locatie beter door wat er speelde onder de kolonisten dan de leiding op afstand. Het bewijs is de brief van de dankbare kolonisten en hun voorgangers bij de afschaffing van het koloniegeld: de schoolmeester en de priester.
9. Er is altijd veel verwarring over de blikken huismunten WRM-1 en WRM-2 geweest: het bedelaarsdepot in kasteel Hoogstraten is er recent nog ten onrechte mee verbonden (met een onjuist tijdvak van gebruik), de gebruikers zelf spreken altijd van loodgeld en zelfs in *CBNU 2022* wordt het blikgeld nog van tin genoemd. Ronduit grappig is de eerste beschrijving van de van Gelder collectie in het Rijksmuseum eind 19^e eeuw, toen David van der Kellen vermoedde dat de letters RM op WRM-3 wellicht stonden voor Rijksmarinewerf. Maar dat was een ander Willemsoord, niet Vrije kolonie 3 van de Maatschappij van Weldadigheid in Overijssel maar de gelijknamige Marinewerf in Den Helder. Bovendien had hij geen catalogi ter beschikking om op terug te vallen.

Maar zoals in elk onderzoek zijn ook hier nieuwe vragen ontstaan.

- De exacte aanmaakplaats van de derde serie verzorgde tinnen munten WRM-3 is niet duidelijk geworden. Het muntteken met de volledige Sint-Michael spoort niet met de Brusselse Munt. Het is waarschijnlijk dat een particulier Brussels bedrijf de opdracht heeft uitgevoerd, maar nergens zijn er bewijzen van gevonden.
- Het is opmerkelijk dat van WRM-3 de 2 centimes en de 10 centimes niet in de archiefstukken voorkomen: noch bij uitgifte, noch bij inlevering. De nog aanwezige stukken van de hele serie zien er vrijwel ongebruikt uit. Men kan veronderstellen dat ze wel in Brussel zijn aangemaakt (en besteld?), maar dat ze door het deels in roulatie blijven van het sikkelgeld niet nodig waren.
- De invoering van de blikken 20 centimes en 2 centimes met sikkel, WRM-2.1 en WRM-2.4, is in de archieven niet terug te vinden. Moeten we beter zoeken?
- Bovendien is het nog altijd wachten op het terugvinden van de halve cent WRM-1.5 en op de winkelbonnen en broodbonnen die de eerste bezoekers op 19 november 1822 zagen.

Catalogus

Aansluitend op de catalogus van de huismunten van de Maatschappij van Weldadigheid in de Noordelijke provincies, ook in de wijze van codering, volgt hier een beschrijving van de Zuid-Nederlandse series.

De oplagecijfers zijn steeds berekend uit de cijfers in de voorgaande stukken. Een voorbeeld: de inlevering van 7529 stuks van WRM-1.1 (10 cent) komt voor in de brief van 5 maart 1833. In de balans van Michiels van 18 maart 1839 staat dat er in februari 1833 frs 853,80 aan blikken 10 centimes stukken aanwezig waren (dus geklopt). Het totaal komt daarmee op 16.067 exemplaren.

Voor WRM-3 is steeds het aantal van de eerste levering genomen (waarvan in 1836 gemiddeld de helft ongebruikt is omgesmolten) met daarachter de aantallen die in omloop zijn gebracht volgens de balans van 18 maart 1839 minus wat er als versleten van is ingenomen. Dus voor WRM-3.2 (25 centimes) geslagen 22.618, in omloop 3998 + 4000, ingenomen 740.

Van drie stukken zijn geen oplagecijfers bekend: de blikken 20 centimes WRM-2.1 en de tinnen 10 centimes en 2 centimes WRM-3.3 en 3.5. Deze bestaan wel in museumcollecties, maar zijn niet gedocumenteerd. Van de opgenomen stukken is geen zeldzaamheid opgegeven, maar het zal duidelijk zijn dat ze alle ongeveer even schaars zijn. Naast de huismunten zijn er ook winkelkaartjes en broodkaartjes in gebruik geweest, maar hierover zijn te weinig gegevens bekend en deze zijn dus niet opgenomen.

Wortel en Rijkvorsel-Merxplas, vertind blik, WRM-1.1 t/m WRM-1.5

<i>Plaats van geldigheid</i>	Wortel kolonie 1 en 2, Rijkvorsel-Merxplas kolonie 3
<i>Geldigheid</i>	Wortel nov 1822, Rijkvorsel-Merxplas aug 1825 t/m maart 1833
<i>Productieplaats, maker</i>	In de kolonie zelf, onbekend

WRM-1.1 vertind blik, 10 cent

<i>Beschrijving</i>	vz: instempeling op ronde muntschijf: opschrift in drie regels: 10 C T * kz: incuus
<i>Afmeting en massa</i>	29-30 mm, 1,6-2,0 g

<i>Oplage</i>	7529 ex. ingeleverd in 1833, 8538 geklopt, 16.067 totaal
<i>Bijzonderheden</i>	In 1833 werd een deel geklopt met sikkels en als centimes gebruikt
<i>Andere catalogi</i>	LA#BLU-HN1.4 (daar van tin genoemd), Dupriez 29, Thirion & Bingen 38, De Mey (fer blanc) 57
<i>Huidige status</i>	KBR 2F133-26 en 27

WRM-1.2 vertind blik, 5 cent

<i>Beschrijving</i>	vz: instempeling op ronde muntschijf: opschrift in drie regels: 5 C T * kz: incuus
<i>Afmeting en massa</i>	27 mm, 1,5-1,8 g
<i>Oplage</i>	9711 ingeleverd in 1833, 1551 geklopt, 11.262 totaal
<i>Bijzonderheden</i>	In 1833 werd een deel geklopt met sikkels en als centimes gebruikt
<i>Andere catalogi</i>	LA#BLU-HN1.3 (daar van tin genoemd), Dupriez 34, Thirion & Bingen 39, De Mey (fer blanc) 58
<i>Huidige status</i>	KBR 2F133-28 en 29

WRM-1.3 vertind blik, 2 cent

<i>Beschrijving</i>	vz: instempeling op ronde muntschijf: opschrift in drie regels: 2 C T * kz: incuus
<i>Afmeting en massa</i>	22 mm, 1,1 g
<i>Oplage</i>	8509 ingeleverd in 1833, niets geklopt
<i>Bijzonderheden</i>	In 1833 werd een deel geklopt met sikkels en als centimes gebruikt
<i>Andere catalogi</i>	LA#BLU-HN1.2 (daar van tin genoemd), Dupriez 35, Thirion & Bingen 40, De Mey (fer blanc) 59
<i>Huidige status</i>	KBR 2F133-30

WRM-1.4 vertind blik, 1 cent

<i>Beschrijving</i>	vz: instempeling op ronde muntschijf: opschrift in drie regels: 1 C T * kz: incuus
<i>Afmeting en massa</i>	20 mm, 0,7 - 0,8 g
<i>Oplage</i>	3093 ex. ingeleverd 1833, 2862 geklopt, 5955 totaal
<i>Bijzonderheden</i>	In 1833 werd een deel geklopt met sikkel en als centimes gebruikt
<i>Andere catalogi</i>	LA#BLU-HN1.1 (daar van tin genoemd), Dupriez 37, Thirion & Bingen 41, De Mey (fer blanc) 60
<i>Huidige status</i>	KBR 2F133-31

WRM-1.5 vertind blik, ½ cent

<i>Beschrijving</i>	vz: instempeling op ronde muntschijf: opschrift in drie regels: ½ C T * kz: incuus
<i>Afmeting en massa</i>	? mm, ? g
<i>Oplage</i>	2992 ingeleverd in 1833, niets geklopt
<i>Bijzonderheden</i>	—
<i>Andere catalogi</i>	—
<i>Huidige status</i>	geen exemplaren bekend

Wortel en Rijkvorsel-Merxplas, vertind blik, WRM-2.1 t/m WRM-2.5

Deze hele serie is geklopt met een liggende sikkel of halve maan.

<i>Plaats van geldigheid</i>	Wortel kolonie 1 en 2, Rijkvorsel-Merxplas kolonie 3
<i>Geldigheid</i>	Wortel: feb 1833 t/m april 1839, in het depot t/m 1842
<i>Productieplaats, maker</i>	In de kolonie zelf, onbekend

WRM-2.1 vertind blik, 20 centimes

<i>Beschrijving</i>	vz: instempeling op ronde muntschijf: opschrift in drie regels: 20 C ☾ T * kz: incuus
<i>Afmeting en massa</i>	32 mm, 3,0 g
<i>Oplage</i>	onbekend
<i>Bijzonderheden</i>	In 1833 geklopt met sikkel (avec croissant estampille) en als centimes gebruikt; alleen met klop bekend
<i>Andere catalogi</i>	LA#BLU-HN2.5 (daar van tin genoemd), Dupriez 28, Thirion & Bingen 42, De Mey (fer blanc) 61
<i>Huidige status</i>	KBR 2F133-32 en 33, RMA NG-ZN-590

WRM-2.2 vertind blik, 10 centimes

<i>Beschrijving</i>	vz: instempeling op ronde muntschijf: opschrift in drie regels: 10 C ☾ T * kz: incuus
<i>Afmeting en massa</i>	29-30 mm, 1,6-2,0 g
<i>Oplage</i>	8538 ex
<i>Bijzonderheden</i>	In 1833 geklopt met sikkel en als centimes gebruikt
<i>Andere catalogi</i>	LA#BLU-HN2.4 (daar van tin genoemd), Dupriez 31, Thirion & Bingen 43, De Mey (fer blanc) 62
<i>Huidige status</i>	KBR 2F133-34, RMA NG-ZN-591

WRM-2.3 vertind blik, 5 centimes

<i>Beschrijving</i>	vz: instempeling op ronde muntschijf: opschrift in drie regels: 5 C ☾ T * kz: incuus
<i>Afmeting en massa</i>	27 mm, 1,5-1,8 g
<i>Oplage</i>	1551 ex

Bijzonderheden
Andere catalogi

In 1833 geklopt met sikkel en als centimes gebruikt
LA#BLU-HN2.3 (daar van tin genoemd), Dupriez 33,
Thirion & Bingen 44, De Mey (fer blanc) 63
KBR 2F133-35, RMA NG-ZN -592

Huidige status

WRM-2.4 vertind blik, 2 centimes

Beschrijving

vz: instempeling op ronde muntschijf: opschrift in drie regels: **2 | C T | ***

kz: incuus

Afmeting en massa

22 mm, 1,0 g

Oplage

onbekend

Bijzonderheden

Andere catalogi

In 1833 geklopt met sikkel en als centimes gebruikt
LA#BLU-HN2.2 (daar van tin genoemd), Dupriez 36,
Thirion & Bingen 45, De Mey (fer blanc) 64

Huidige status

KBR 2F133-36 en 37, RMA NG-ZN-593

WRM-2.5 vertind blik, 1 centime

Beschrijving

vz: instempeling op ronde muntschijf: opschrift in drie regels: **I | C T | ***

kz: incuus

Afmeting en massa

20 mm, 0,7-0,8 g

Oplage

2862 ex

Bijzonderheden

Andere catalogi

In 1833 geklopt met sikkel en als centimes gebruikt
LA#BLU-HN2.1 (daar van tin genoemd), Dupriez 37a,
Thirion & Bingen 46, De Mey (fer blanc) 65

Huidige status

KBR 2F133-38

Wortel en Rijkevorsel-Merxplas, tin, WRM-3.1 t/m WRM-3.7

Plaats van geldigheid

Wortel kolonie 1 en 2, Rijkevorsel-Merxplas kolonie 3

Geldigheid

Wortel: februari 1833 t/m april 1839, in het depot tot 1842

Productieplaats, maker Brussel, waarschijnlijk particulier bedrijf
Opmerking Bij oplage staat eerst de aangemaakte hoeveelheid.
Het tweede cijfer geeft de daadwerkelijke uitgifte door de PC weer, soms in twee keer geleverd (zie eerdere tekst). Achteraan staat de ingenomen hoeveelheid, steeds alleen indien bekend

WRM-3.1 tin, 50 centimes

Beschrijving vz: parelrand rond sierletters *R* en *M*, muntteken aartsengel Michael
kz: parelrand rond **50** | **CENTS**.
Afmeting en massa 26 mm, 8,0 g
Oplage geslagen 3132, in omloop 1001
Bijzonderheden
Andere catalogi LA#BLU-RL1.7, Dupriez 38, Thirion & Bingen 31, De Mey (etain) 119
Huidige status KBR 2F133-10, 11 en 12, RMA NG-VG-19-349, part. coll.

WRM-3.2 tin, 25 centimes

Beschrijving vz: parelrand rond sierletters *R* en *M*, muntteken aartsengel Michael
kz: parelrand rond **25** | **CENTS**.
Afmeting en massa 22 mm, 5,0 g
Oplage geslagen 22.618, in omloop 3998 + 4000, ingenomen 740
Bijzonderheden
Andere catalogi LA#BLU-RL1.6, Dupriez 39, Thirion & Bingen 32, De Mey (etain) 120
Huidige status KBR 2F133-13 en 14, RMA NG-VG-19-350, 351, part coll

WRM-3.3 tin, 10 centimes

<i>Beschrijving</i>	vz: parelrand rond sierletters <i>R</i> en <i>M</i> , muntteken aartsengel Michael kz: parelrand rond 10 CENTS .
<i>Afmeting en massa</i>	20 mm, 2,7 g
<i>Oplage</i>	onbekend
<i>Bijzonderheden</i>	De 10 ct is alleen bij inname vermeld: 42 ex. (of zijn dat sikkelsstukjes?)
<i>Andere catalogi</i>	LA#BLU-RL1.5, Dupriez 40, Thirion & Bingen 33, De Mey (etaïen) 121
<i>Huidige status</i>	KBR 2F133-15 16 17, RMA NG-VG-19-352

WRM-3.4 tin, 5 centimes

<i>Beschrijving</i>	vz: parelrand rond sierletters <i>R</i> en <i>M</i> , muntteken aartsengel Michael kz: parelrand rond 5 CENTS .
<i>Afmeting en massa</i>	19 mm, 2,1 g
<i>Oplage</i>	geslagen 25.925, in omloop 1603 + 1000, ingenomen 746
<i>Bijzonderheden</i>	
<i>Andere catalogi</i>	LA#BLU-RL1.4, Dupriez 41, Thirion & Bingen 34, De Mey (etaïen) 122
<i>Huidige status</i>	KBR 2F133-18 en 19, RMA NG-VG-19-352, part. coll.

WRM-3.5 tin, 2 centimes

<i>Beschrijving</i>	vz: parelrand rond sierletters <i>R</i> en <i>M</i> , muntteken aartsengel Michael
---------------------	--

	kz: parelrand rond 2 CENTS •.
<i>Afmeting en massa</i>	18 mm, 2,0 g
<i>Oplage</i>	onbekend
<i>Bijzonderheden</i>	De 2 ct is noch bij uitgifte noch bij inname vermeld
<i>Andere catalogi</i>	LA#BLU-RL1.3, Dupriez 42, Thirion & Bingen 35, De Mey (etain) 123
<i>Huidige status</i>	KBR 2F133-20 en 21
<i>WRM-3.6 tin, 1 centime</i>	

<i>Beschrijving</i>	vz: parelrand rond sierletters <i>R</i> en <i>M</i> , muntteken aartsengel Michael kz: parelrand rond 1 CENT •.
<i>Afmeting en massa</i>	16 mm, 1,4 g
<i>Oplage</i>	geslagen 25.484, in omloop 4985 + 5570
<i>Bijzonderheden</i>	
<i>Andere catalogi</i>	LA#BLU-RL1.2, Dupriez 43, Thirion & Bingen 36, De Mey (etain) 124
<i>Huidige status</i>	KBR 2F133-22 en 23, RMA NG-VG-19-355, 356
<i>WRM-3.7 tin, ½ centime</i>	

<i>Beschrijving</i>	vz: parelrand rond sierletters <i>R</i> en <i>M</i> , muntteken aartsengel Michael kz: parelrand rond ½ CENT •.
<i>Afmeting en massa</i>	14 mm, 1,0 g
<i>Oplage</i>	geslagen 25.680 ex.
<i>Bijzonderheden</i>	gebruik onbekend
<i>Andere catalogi</i>	LA#BLU-RL1.1, Dupriez 44, Thirion & Bingen 37, De Mey (etain) 125
<i>Huidige status</i>	KBR 2F133-24 en 25, RMA NG-VG-19-357, 358

Dankwoord

Ik dank allen die hebben meegewerkt aan de totstandkoming van dit artikel en die met hun kritische opmerkingen het verhaal mee vormgegeven hebben. In alfabetische volgorde zijn dat: Laurens Aernout, auteur van de *CBNU* 2022, Jos Benders, meeleezer en adviseur van het eerste uur, Karel Govaerts, secretaris van het Gevangenismuseum in Merksplas, Alex Kussendrager, Lei Lennaerts, behandelend redacteur van het *JMP* en de anonieme meelezers, Jan Pelsdonk, conservator van de numismatische collecties van Teylers Museum en het Rijksmuseum, Wil Schackmann, de grote kenner van de Maatschappij van Weldadigheid, Fran Stroobants, conservator van het Numismatisch kabinet van de KBR te Brussel, Hugo Vanhoudt, meeleezer vanuit het EGMP, en vele anderen.

Biografische noot

Drs Wiebe Nijlunsing (Hattem, 1949) is opgeleid als biochemicus. Als onafhankelijk onderzoeker houdt hij zich bezig met munten en penningen als dragers van de historie. Hij publiceerde eerder in *JMP* 2016 “*In Kampen geslagen munten tot 1576*” samen met Marcel van der Beek en Jan Stuurman en in de Beeldenaar schreef hij diverse artikelen, waaronder een overzicht van Zwolse Middeleeuwse munten. In 2022 is het eerste deel in de nieuwe reeks *Numismatica Neerlandica* verschenen met daarin van zijn hand *Het huisgeld en de penningen van de Maatschappij van Weldadigheid en de Rijksgestichten 1821-1871*. Ook publiceerde hij samen met Alex Kussendrager in 2023 *Het gevangenisgeld van het Koninkrijk der Nederlanden 1823-1861*. Deze publicatie vormt van die laatste twee de afsluiting.

Literatuur

- Aernout, L (2022) *Catalogus van Belgische Numismatische Uitgiften 1831 – 2022*, hoofdstuk LA#BLU *Numismatica Zuid West-Vlaanderen*, Europees Genootschap voor Munt- en Penningkunde
- Dupriez Ch. (1949) *Monnaies fictives des maisons de détention d’Alost, Gand, St. Bernard et Vilvorde, des Colonies de Bienfaisance de Hoogstraeten, de Rijkbevorsel et de Merxplas et du dépôt de mendicité de Reckheim Monnaies et essais monétaires du royaume de Belgique et du Congo belge*, 351-369, plaat 37-41
- Le Philantrope* dl 1 (Google books)
- De Mey J.R. (1981) *Monnaies conventionnelles et monnaies de nécessité Belges* Bruxelles
- Nijlunsing W. (2022) *Het huisgeld en de penningen van de Maatschappij van Weldadigheid 1821 – 1861* (Assen en *Numismatica Neerlandica*, KNGMP)
- Nijlunsing W. & A. Kussendrager (2023) *Het gevangenisgeld van het Koninkrijk der Nederlanden 1823 – 1861* (Ijsselstein)
- Thirion M. & F.J. Bingen (1970) *Monnaies conventionnelles et monnaies de nécessité belges 1816- 1918* Ed. De Mey (*Numismatic Pocket 9*) (Brussel)